

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM
BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ
KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Mehmet Sayit HARMANKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Servet SAY**

Konya-2025

Bu çalışma, 16.06.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

**Savunma
Tez Jürisi**

Doç. Dr. Servet SAY
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Prof. Dr. Yunus CERAN
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Mehmet Nuri SALUR
Necmettin Erbakan Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tezinin hazırlanmasında, en son aşamaya kadar bilgi ve tecrübelerimden yararlandığım başta değerli danışman hocam Doç. Dr. Servet SAY olmak üzere Prof. Dr. Yunus CERAN ve Dr. Fırat KINALI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bu yoğun tempodaki gösterdikleri sabır ve destek için her daim varlıklarıyla bana güç veren aileme de teşekkür ederim.

Mehmet Sayit HARMANKAYA

Konya-2025

T.C.
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı – Soyadı	Mehmet Sayit HARMANKAYA
	Öğrenci No	164227032007
	Anabilim Dalı	İşletme
	Bilim Dalı	Muhasebe Finansman
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Danışmanı	Doç. Dr. Servet SAY

Tezin Adı	TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
-----------	--

Özet

Faizsiz finans anlayışı çerçevesinde faaliyet gösteren katılım bankacılığı sistemi, Türkiye’de alternatif bir bankacılık modeli olarak gelişimini sürdürmektedir. İslami finans ilkeleri doğrultusunda çalışan bu bankalar, faiz yerine kâr-zarar ortaklığı, murabaha gibi yöntemlerle fon kullandırmakta, reel ekonomiyle uyumlu, etik temelli bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz etmek ve aralarındaki performans farklılıklarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, çok kriterli karar verme tekniklerinden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılarak 2021–2023 yılları arasındaki üç yıllık döneme ait finansal veriler değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, bankaların kamuya açık finansal tablolarından elde edilen temel performans göstergeleri esas alınmıştır. Çalışma bulgularına göre, Kuveyt Türk Katılım Bankası (KT) tüm dönemlerde en yüksek performansa sahip banka olarak öne çıkarken, Vakıf Katılım Bankası (VK) her yıl ikinci sırada yer almıştır. Kuveyt Türk’ün üst üste üç yıl boyunca zirvede kalması, bankanın sürdürülebilir ve dengeli bir performans sergilediğine işaret etmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, sektör paydaşlarına yönelik stratejik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, Finansal Performans, TOPSIS Yöntemi

T.C.
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı – Soyadı	Mehmet Sayit HARMANKAYA
	Öğrenci No	164227032007
	Anabilim Dalı	İşletme
	Bilim Dalı	Muhasebe Finansman
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Danışmanı	Doç. Dr. Servet SAY

Tezin Adı	A RESEARCH TO COMPARE THE FINANCIAL PERFORMANCES OF PARTICIPATION BANKS OPERATING IN TURKEY
-----------	---

Abstract

The participation banking system, which operates within the framework of interest-free finance, continues to develop as an alternative banking model in Turkey. Operating in line with Islamic finance principles, these banks provide funds through methods such as profit-loss sharing and murabaha instead of interest, and adopt an ethical approach that is compatible with the real economy. The main purpose of this study is to comparatively analyze the financial performances of participation banks operating in Turkey and to reveal the performance differences between them. For this purpose, the financial data for the three-year period between 2021 and 2023 were evaluated using the TOPSIS method, one of the multi-criteria decision-making techniques. The analysis process was based on basic performance indicators obtained from the publicly available financial statements of the banks. According to the study findings, Kuveyt Türk (KT) stood out as the bank with the highest performance in all periods, while Vakıf Katılım (VK) ranked second every year. Kuveyt Türk remaining at the top for three consecutive years indicates that the bank has a sustainable and balanced performance. In line with the findings obtained, strategic recommendations for sector stakeholders have been presented.

Keywords: Participation banking, Financial Performance, TOPSIS Method

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	i
Özet	ii
Abstract	iii
Kısaltmalar Listesi	vi
Tablolar Listesi	vii
Şekiller Listesi	viii

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM: FİNANSAL PERFORMANS 3

1.1. Performans Kavramı	3
1.2. Finansal Performans Kavramı	3
1.2.1. Finansal Performans Ölçümü	5
1.2.2. Finansal Performans Ölçümünün Önemi	6
1.2.3. Finansal Performans Ölçüm Yöntemleri	7
1.2.3.1. Oran Analizi	7
1.2.3.2. Eğilim Yüzdeleri (Trend) Analizi	8
1.2.3.3. Karşılaştırmalı (Yatay) Analiz	8
1.2.3.4. Yüzde Yöntemi ile (Dikey) Analiz	9
1.2.3.5. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) Yöntemleri	9
1.2.4. Finansal Performans ve Stratejik Yönetim İlişkisi	10
1.2.5. Sürdürülebilirlik ve Finansal Performans	11
1.2.6. Dijitalleşme ve Finansal Performans	12
1.2.7. Finansal Performansa İlişkin Literatür Taraması.....	13

İKİNCİ BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞI 24

2.1. Katılım Bankacılığına Genel Bir Bakış	24
2.2. Katılım Bankacılığının Tarihsel Arka Planı	25
2.3. Katılım Bankacılığı Sistemi	27
2.4. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri	27
2.4.1. Özel Cari Hesaplar	27

2.4.2. Katılım Hesapları	28
2.4.3. Kıymetli Maden Depo Hesapları.....	28
2.5. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	29
2.5.1. Murabaha	29
2.5.2. Mudarebe	31
2.5.3. Müşareke	33
2.5.4. İcare	34
2.5.5. Selem	35
2.5.6. İstisna	36
2.5.7. Sukuk	37
2.5.7.1. Mudarebe Sukuku	39
2.5.7.2. Müşareke Sukuku	40
2.5.7.3. Murabaha Sukuku	40
2.5.7.4. Selem Sukuku	40
2.5.7.5. İstisna Sukuku	41
2.5.7.6. İcare Sukuk	41
2.6. Faizsiz Finansal Yapının Rekabetçi Güçleri ve Zayıf Noktaları.....	41
2.6.1. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri.....	41
2.1.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri	43
2.7. Katılım Bankacılığına İlişkin Literatür Taraması.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ FİNANSAL PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....	51
3.1. Türkiye’de Katılım Bankalarının Genel Durumu	51
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	54
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları	55
3.4. Araştırmanın Veri Seti ve Yöntemi	56
3.4.1. TOPSIS Yöntemi	57
3.5. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular	59
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	63
KAYNAKÇA	66

KISALTMALAR LİSTESİ

AL	: Albaraka Türk Katılım Bankası
AHP	: Analitik Hiyerarşi Süreci
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CoCoSo	: Combined Compromise Solution
COPRAS	: Complex Proportional Assessment
ÇKKV	: Çok Kriterli Karar Verme
EDAS	: Evaluation based on Distance from Average Solution
ELECTRE	: ELimination Et Choix Traduisant la REalité
EPS	: Earnings Per Share
GRA	: Gri İlişkisel Analiz
KT	: Kuveyt Türk Katılım Bankası
MABAC	: Multi-Attributive Border Approximation area Comparison
MCDM	: Multi-Criteria Decision Making
P/E	: Price/Earnings Ratio
ROA	: Return on Assets
ROE	: Return on Equity
TF	: Türkiye Finans Katılım Bankası
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOPSIS	: Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution
VIKOR	: VlseKriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje
VK	: Vakıf Katılım Bankası
WASPAS	: Weighted Aggregated Sum Product ASsessment
ZK	: Ziraat Katılım Bankası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Kriterler.....	56
Tablo 2. Araştırmaya Dahil Edilen Katılım Bankaları.....	57
Tablo 3. 2023 Yılı Karar Matrisi.....	59
Tablo 4. 2023 Yılı Normalize Karar Matrisi.....	59
Tablo 5. 2023 Yılı Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi.....	60
Tablo 6. 2023 Yılı Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Değerleri.....	60
Tablo 7. 2023 Yılı Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçüleri.....	60
Tablo 8. İdeal Çözüme Göreceli Yakınlık Değerleri.....	61
Tablo 9. 2021–2023 Yılları İdeal Çözüme Göreceli Yakınlık Değerleri.....	61
Tablo 10. Katılım Bankalarının Performans Göstergelerine Göre Sıralaması.....	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi	52
Şekil 2. Katılım Bankalarında Toplanan Fonların Gelişimi	52
Şekil 3. Katılım Bankalarında Kullanılan Fonların Gelişimi	53
Şekil 4. Sukuk İşlem Hacimlerinin Yıllara Göre Değişimi.....	54
Şekil 5. 2021-2023 Yıllarına Ait C Değerleri Grafiği.....	62

GİRİŞ

Küresel rekabetin ve ekonomik belirsizliklerin arttığı günümüz iş dünyasında, işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi büyük ölçüde finansal performanslarına bağlıdır. Finansal performans, bir işletmenin mali kaynaklarını ne derece etkin ve verimli kullandığını, kârlılık düzeyini ve uzun vadeli değer yaratma kapasitesini ölçen temel bir göstergedir. Bu bağlamda, işletmelerin faaliyetlerini değerlendirmede ve stratejik kararlar almada finansal performans analizleri kritik bir rol oynamaktadır. Finansal performans, yalnızca işletme içi yönetsel değerlendirmeler açısından değil, aynı zamanda yatırımcılar, kreditorler, düzenleyici kurumlar ve diğer paydaşlar açısından da büyük öneme sahiptir. Özellikle sermaye piyasalarında faaliyet gösteren şirketlerin finansal tabloları, paydaşlara işletmenin mevcut durumu hakkında objektif veriler sunarken, geleceğe dönük beklentiler üzerinde de etkili olmaktadır. Bu nedenle, finansal performansın doğru analiz edilmesi ve yorumlanması, işletmelerin stratejik yönetiminde temel bir unsurdur. Son yıllarda finansal performansı etkileyen faktörler üzerine yapılan akademik araştırmalar da önemli bir artış görülmektedir. Kurumsal yönetim yapıları, yönetim kurulu bileşimi, sürdürülebilirlik uygulamaları, dijital dönüşüm ve sektörel dinamikler gibi birçok değişkenin finansal performans üzerindeki etkileri bilimsel olarak tartışılmaktadır. Bu çalışmalar, yalnızca teorik katkılar sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda uygulamaya yönelik politika önerileri geliştirilmesine de olanak tanımaktadır.

Finansal sistemlerin gelişimiyle birlikte, farklı ekonomik ve kültürel değerleri esas alan alternatif bankacılık modelleri ortaya çıkmıştır. Bu modeller arasında yer alan katılım bankacılığı, faizsiz finans ilkelerine dayanan, risk paylaşımı esasına göre çalışan ve İslami finans prensiplerini esas alan özgün bir finansal yapıyı temsil etmektedir. Katılım bankaları, geleneksel bankacılıktan farklı olarak faiz yerine ticaret, ortaklık ve kira gibi reel ekonomi temelli finansman yöntemlerini kullanarak hem bireysel hem de kurumsal müşterilere hizmet sunmaktadır. Katılım bankacılığı, yalnızca dini hassasiyetlere yanıt vermek amacıyla değil, aynı zamanda ekonomik adaleti destekleyici, krizlere karşı daha dirençli ve reel sektöre daha yakın bir finansal yapı olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında faizsiz finans sistemine olan ilgi küresel düzeyde artmış; bu modelin risk

paylaşımını esas alması, spekülâtif işlemleri sınırlaması ve varlık temelli finansmanı teşvik etmesi, sürdürülebilir ve etik bir finansal sistem arayışında olan kesimlerin dikkatini çekmiştir. Türkiye'de katılım bankacılığı sistemi, 1980'li yıllarda “özel finans kurumları” adıyla faaliyet göstermeye başlamış, 2005 yılında yapılan yasal düzenlemelerle “katılım bankası” kimliğini kazanarak daha kurumsal ve denetimli bir yapıya kavuşmuştur. Günümüzde Türkiye finansal sisteminde katılım bankalarının payı her geçen yıl artmakta; bu bankalar hem bireysel tasarrufların mobilize edilmesinde hem de KOBİ'lerin finansmanında önemli bir rol oynamaktadır.

Katılım bankalarının performanslarının ölçülmesi, hem sektörün genel sağlığı hakkında fikir vermekte hem de bankalararası rekabet düzeyini ve etkinliği değerlendirme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu tür performans analizleri, yatırımcılar, düzenleyici kurumlar, müşteriler ve akademik çevreler için stratejik bilgi üretmekte ve politika geliştiricilere yön gösterici olmaktadır. Finansal performansın değerlendirilmesinde genellikle kârlılık, likidite, aktif kalitesi ve sermaye yeterliliği gibi temel finansal oranlar kullanılırken; son yıllarda çok kriterli karar verme yöntemleriyle yapılan analizler de artış göstermektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz etmek ve aralarındaki farklılıkları ortaya koymaktır. Bu bağlamda üç bölümden oluşan araştırmanın birinci bölümünde performans, finansal performans ve finansal performansın ölçümüne değinilmiştir. İkinci bölümde ise katılım bankacılığının teorik temelleri üzerinde durulmuştur. Son olarak üçüncü bölümde araştırmanın amacı, önemi ve kısıtlarından bahsedilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmada, seçilen katılım bankaların 2021-2023 dönemine ait finansal göstergeleri kullanılarak çok kriterli karar verme yöntemlerinden bir tanesi olan TOPSIS yöntemi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular hem akademik literatüre katkı sunmayı hem de katılım bankacılığı sektörünün gelişimi için öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FINANSAL PERFORMANS İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Performans Kavramı

Performans, belirli bir işin önceden tanımlanmış standartlara göre gerçekleştirilmesi, amaca ulaşılması ve bu süreç sonucunda elde edilen başarı düzeyi olarak tanımlanabilir. Özellikle iş gören performans bağlamında yapılan çeşitli tanımların ortak noktası, performansın bireysel beklentiler ile örgütsel amaçlar arasındaki ilişkiyi yansıtmasıdır. Bu bağlamda performans, bir bireyin, bir grubun ya da bir örgütün hedeflere ulaşma sürecinde gösterdiği etkinliğin hem nicel hem de nitel ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir (Tutar & Altınöz, 2010, s. 202).

Performans, bireylerin ya da toplulukların yetenek ve becerilerini uygun zihinsel araçlarla bütünleştirerek, belirledikleri amaçlara ulaşmak için harcadıkları çaba ve sergiledikleri uyumun bir sonucu olarak tanımlanabilir. İşletme perspektifinden bakıldığında ise performans, belirli bir dönemin sonunda elde edilen çıktılar yardımıyla, iş sisteminin ne kadar etkin işlendiğini gösterir. Bu çıktıların değerlendirilmesi, işletmenin temel görev ve hedeflerini ne ölçüde yerine getirdiğinin bir göstergesi olarak ele alınmalıdır (Akal, 2002, s. 1). Böylece performans, işletme hedeflerine ulaşmak üzere gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin bütünsel bir analizidir. Örgütün performansını doğru biçimde ölçebilmek için, sistemin kullandığı girdiler ile elde ettiği çıktılar arasındaki etkileşimin incelenmesi gereklidir (Karaman, 2009, s. 413).

1.2. Finansal Performans Kavramı

İşletme literatüründe performans, çoğunlukla etkinlik ve verimlilik gibi kavramlarla ilişkilendirilerek tanımlanmaktadır. Kavramsal açıdan benzerlik taşıyan çıktı, motivasyon, bireysel performans, örgütsel etkinlik, verimlilik, kârlılık, rekabet edebilirlik ve kalite gibi unsurlar, performansın ölçümünde dikkate alınan temel bileşenler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda performans, amaçlı ve planlı bir etkinlik sonucunda ortaya çıkan hem nicel hem de nitel olarak değerlendirilebilen bir olgu olarak tanımlanabilir (Çömez, 2012, s. 19). Bu tanımdan hareketle, finansal performans, işletmelerin benimsedikleri finansal politikalar doğrultusunda

yürüttükleri faaliyetlerin çıktılarına dayalı olarak ölçülen bir kavram olarak değerlendirilebilir. Finansal performans ölçümü, işletmelere geçmiş ve gelecekteki finansal durumlarına ilişkin önemli bilgiler sunar. Bu sayede işletmeler, finansal açıdan gelecek stratejilerini daha sağlam temellere oturtarak şekillendirme imkânına sahip olurlar (Önal vd., 2018, s. 723). Ayrıca, işletmelerin güçlü bir şekilde rekabet edebilmeleri için finansal performanslarını düzenli olarak ölçmeleri ve elde edilen sonuçları analiz ederek gerekli iyileştirmeleri yapmaları kaçınılmaz bir gerekliliktir (Şit vd., 2017, s. 84).

İşletmelerin kâr elde etme, sosyal fayda sağlama, faaliyetlerini sürdürebilme, müşteri memnuniyetini sağlama ve içinde bulundukları ülkenin istihdamına katkıda bulunma gibi çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu amaçların ölçülebilir nitelikte olan kısmı; planlanan hedeflerin gerçekleşme düzeyi, sektör dinamikleri ve geçmiş dönem performanslarıyla kıyaslama yapılarak değerlendirilebilmektedir. Böylece, işletmelerin performansları hakkında izleme ve yorumlama yapılması mümkün hale gelmektedir (Çonkar vd., 2011, s. 83).

Bir işletmenin sürekliliğini koruyabilmesi ve büyümesini sürdürebilmesi, büyük ölçüde rekabet gücüne bağlıdır. Bu nedenle, işletmelerin finansal performanslarının ölçülmesi ve analiz edilmesi kritik bir öneme sahiptir. Performans ölçümü genel olarak iki ana başlık altında olmak üzere ele alınmaktadır: finansal performans ölçümü ve finansal olmayan performans ölçümü. Uygulamada ise işletme yöneticileri, genellikle finansal performans ölçümünü tercih etmektedirler. Bunun temel nedeni, finansal performansın niceliksel verilere dayanarak ölçülebilmesi ve daha objektif sonuçlar sunmasıdır. Bu ölçümler, işletmenin belirlediği stratejilerin uygulanabilirliğini ve bu stratejilerin işletmenin gelişimine katkı sağlayıp sağlamadığını değerlendirme imkânı sunmaktadır (Canlıtepe & Saygın, 2025, s. 104).

İşletmeler, yalnızca kendi adlarına değer yaratmakla kalmayıp aynı zamanda faaliyet gösterdikleri çevreye de değer katmayı amaçlamaktadır. Kuruluşlarından itibaren gelişim sürecine giren işletmelerin karşılaştığı en kritik aşamalardan biri, giderek yoğunlaşan rekabet ortamına uyum sağlama zorunluluğudur. Bu süreç, işletmelerin ürettikleri mal ya da sundukları hizmetin kalitesine doğrudan yansımakta ve şirketlerin büyüme potansiyelleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İşletmelerin büyüme ve sürdürülebilirlik kapasiteleri, içinde bulundukları sektördeki

rakipleriyle rekabet etme güçlerine bağlıdır. Bu nedenle alınacak her stratejik kararda finansal performansın doğru biçimde ölçümü ve analiz edilmesi, söz konusu sürecin başarısına katkı sağlayacaktır. Finansal performans, dinamik ekonomik koşullar karşısında işletmenin değişime ne denli hazırlıklı olduğunu ve muhtemel finansal olumsuzluklar karşısında alınması gereken önlemlerin analizine zemin hazırlayan önemli bir göstergedir (Çekici & Babacan, 2022, s. 222).

Performans değerlendirme, işletmelerin stratejik amaçları doğrultusunda önceden belirlenmiş hedeflere ulaşma düzeylerinin ölçülmesini ifade eder. Bu değerlendirme süreci, yalnızca finansal göstergelere değil, aynı zamanda finansal olmayan kriterlere dayalı olarak da yürütülebilmektedir. Finansal olmayan kriterler arasında müşteri sadakati, çalışan ve müşteri memnuniyeti ile sosyal sorumluluk gibi unsurlar yer almakta; finansal kriterler ise bilanço, gelir tablosu ve bu tablolardan elde edilen çeşitli oran analizlerine dayanmaktadır. İşletmelerin belirli dönemlerde finansal performanslarını ölçmeleri, mevcut durumlarını analiz etmelerine, geleceğe yönelik stratejik hedefler belirlemelerine, pazardaki konumlarını değerlendirmelerine ve rakip firmalarla karşılaştırmalı analizler yapabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle performans ölçümü, işletme yönetiminde hem iç hem de dış paydaşlar için stratejik bir karar destek aracıdır (Doğan & Akyurt, 2022, s. 916).

1.2.1. Finansal Performans Ölçümü

İşletmeler özelinde finansal performansın ölçülmesi, yalnızca toplam çıktının değerlendirilmesiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda mevcut kaynakların ne ölçüde etkin kullanıldığını da kapsamaktadır. Finansal performans ölçümü sonucunda elde edilen veriler hem işletme yönetimi hem de dış paydaşlar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çıktılar; kredi kullanımı, şirket birleşmeleri ve yatırım kararları gibi stratejik alanlarda alınacak kararları doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bağlamda, finansal performans ölçümünün doğru, kapsamlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi kritik bir gerekliliktir (Karaoğlu & Şahin, 2018, ss. 63–64). Finansal performansa ilişkin veriler, çoğunlukla işletmenin gelir tablosu ve bilanço kalemlerinden elde edilmektedir. Bu verilerin analizinde kullanılan temel yöntemler ise oran analizi, yatay analiz, trend analizi ve dikey analiz gibi mali tablo analiz teknikleridir. Söz konusu analiz yöntemleri, işletmelerin geçmiş dönem performansları ile mevcut durumlarını

karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye ve finansal yapının güçlü ya da zayıf yönlerini belirlemeye imkân tanımaktadır (Ceyhan & Demirci, 2017, s. 279). Öte yandan, performansı temsil eden tek ve evrensel bir kriterin bulunmaması; mevcut kriterlerin sayısının, önem derecelerinin ve bağlamlarının değişkenlik göstermesi, performans ölçümünde çoklu kriter kullanımını daha rasyonel ve kapsayıcı bir çözüm haline getirmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda sayıları 100'ü aşan çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleri, özellikle karar vericiler açısından etkili ve sistematik değerlendirme imkânı sunan araçlar olarak öne çıkmaktadır (Baydaş & Eren, 2021, s. 665).

1.2.2. Finansal Performans Ölçümünün Önemi

Bir işletmenin başarısı ve sürekliliği, büyük ölçüde sahip olduğu performansın düzeyine ve bu performansın etkin bir şekilde ölçülüp yönetilmesine bağlıdır. Modern yönetim anlayışında, işletme yöneticileri yalnızca mevcut durumu gözlemlemekle kalmayıp, performans ölçümünden elde edilen somut verilerle stratejik karar alma süreçlerini yönlendirmektedirler. Bu bağlamda performans ölçümü, yöneticilerin ve çalışanların davranışlarını şekillendiren, onları hedefler doğrultusunda yönlendiren kritik bir araç işlevi görmektedir. Özellikle bilgiye dayalı yönetim yaklaşımlarının ön plana çıktığı günümüzde, performans ölçüm sistemleri yalnızca geçmişin analizine değil, geleceğin planlanmasına da katkı sağlayan bilgi kaynakları olarak değerlendirilmektedir. İşletme yönetiminin temel stratejik tercihlerini daha ekonomik, daha rasyonel ve sürdürülebilir şekilde yaşama geçirebilmesi, büyük ölçüde performans ölçüm sistemlerinin etkinliğiyle doğru orantılıdır. Performans ölçümünün temel işlevlerinden biri, hatalı uygulamaların ortaya konmasından ziyade, kaynakların tutumlu, verimli ve etkin şekilde kullanımını güvence altına alacak sistemlerin kurulmasını teşvik etmektir. Bu yönüyle performans ölçümü, yalnızca maliyet minimizasyonuna odaklanmaz; aynı zamanda doğru alanlara akıllıca kaynak tahsisi yapılmasını hedefler (Karaman, 2009, s. 415). Öte yandan etkili bir performans ölçüm süreci, yalnızca teknik analizleri değil, aynı zamanda planlı, programlı ve uzun vadeli bir yaklaşımı da gerektirmektedir. Bu süreçte analitik düşünme becerisine sahip, yaratıcı, iş birliğine açık ve performans kültürünü benimsemiş bireylerin varlığı hayati öneme sahiptir (Tutar, 2011, s. 143).

1.2.3. Finansal Performans Ölçüm Yöntemleri

İşletmelerin finansal performanslarını ölçmek için kullanılan yöntemler temel olarak beş grupta incelenmektedir. Bu yöntemlere aşağıda değinilmiştir.

1.2.3.1. Oran Analizi

Yatırımcı açısından, geleceğe yönelik öngörülerin yapılması ve firmaların mevcut performanslarının değerlendirilmesi süreci, genellikle finansal tabloların analiziyle başlamaktadır. Yönetim açısından ise finansal tablo analizleri, yalnızca gelecekteki koşulları tahmin etmede bir araç olmakla kalmayıp, aynı zamanda stratejik planlamada temel bir başlangıç noktası oluşturması nedeniyle daha da büyük önem taşımaktadır. Bir şirketin performansının değerlendirilmesinde veya değerlendirme çalışmalarında, finansal oranların analizi genellikle ilk aşamayı teşkil eder. Finansal oranlar genel olarak beş grupta sınıflandırılabilir: kısa vadeli borç ödeme gücünü gösteren likidite oranları, işletmenin dış kaynak kullanım düzeyini ortaya koyan kaldıraç oranları, varlıkların etkinliğini ölçen devir hızı oranları, işletmenin kârlılığını analiz eden kârlılık oranları ve piyasa verilerine dayalı analizlerde kullanılan piyasa oranları. Finansal performans ölçümünde pek çok oran kullanılmakla birlikte, en yaygın tercih edilen göstergeler arasında ROE (özsermaye kârlılığı), ROA (aktif kârlılığı), EPS (hisse başına kazanç), P/E (fiyat/kazanç oranı) ve net kâr marjı yer almaktadır. Günümüzde birçok şirket, hissedar değerini ölçme konusunda belirli eksiklikler taşımasına rağmen performanslarını çoğunlukla ROE ve ROA gibi göstergeler çerçevesinde değerlendirmektedir. Ancak geleneksel finansal performans ölçütleri olarak değerlendirilebilecek bu göstergeler, firma performansını çoğunlukla kâr ve kazançlar temelinde ele almakta; dolayısıyla hissedar değerinin artırılması gibi stratejik bir hedefe doğrudan hizmet etmemektedir. Bu yönüyle, söz konusu ölçütlerin firmaların yarattığı değeri kapsamlı biçimde yansıtmaktan uzak kaldığı ifade edilmektedir (Yıldırım, 20019 s. 24).

1.2.3.2. Eğilim Yüzdeleri (Trend) Analizi

Finansal analiz sürecinde, karşılaştırmalı analiz, trend analizi, oran analizi ve dikey yüzde analizi olmak üzere dört ana yöntemden yararlanılır. Bu yöntemlerden özellikle trend analizi, işletmenin zaman içinde finansal yapısında meydana gelen iyileşme veya bozulmaları ortaya koyarak finans yöneticileri ile analistlere kritik bilgiler sağlar. Trend analizinin gerçekleştirilmesi için, öncelikle belirli bir zaman aralığında ilgili oranların hesaplanması ve ardından bu oranların birbirleriyle karşılaştırılması gerekmektedir. "Eğilim yüzdeleri analizi" olarak da adlandırılan bu yöntem, finansal tablolardaki belirli kalemlerin dönemler arasındaki artış veya azalışlarını tespit ederek, baz alınan döneme göre bu değişimlerin oransal önemini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle trend analizi, işletmenin gelişmişlik düzeyinin zaman içindeki seyrini değerlendirme açısından işlevsel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu analiz tekniğinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, birbirini izleyen uzun dönemlere ait finansal verilerin detaylı biçimde dinamik analiz çerçevesinde incelenmesi gereklidir (Koçyiğit, 2022, s. 167).

1.2.3.3. Karşılaştırmalı (Yatay) Analiz

Karşılaştırmalı tablolar analizi, bir diğer ifadeyle yatay analiz, bir işletmenin birden fazla döneme ait finansal tablolarının karşılaştırmalı biçimde düzenlenmesi esasına dayanmaktadır. Bu analiz, iki dönem arasında yapılabileceği gibi, ikiden fazla dönemin karşılaştırılması yoluyla da gerçekleştirilebilir. Bu şekilde hazırlanan finansal tablolar, işletmenin geçmiş yıllardaki ve mevcut finansal durumunu görmeyi; ayrıca dönemler arası artış ve azalışları tespit etmeyi mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda bu analiz, işletmenin gelecekteki finansal durumu hakkında öngörülerde bulunulmasına da katkı sağlamaktadır (Çaldağ, 2006, s. 251). Karşılaştırmalı analizin en önemli avantajı, işletmenin gelişim yönü hakkında bilgi verebilecek nitelikte veriler sunabilmesidir. Mali tablolarda yer alan kalemlerdeki değişimlerin analiz edilmesi, işletmenin ve onun mali yapısının hangi yönde gelişmekte olduğunu anlamak açısından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra, geçmiş dönemlere ait finansal eğilimlerin analiz edilmesi, gelecekteki finansal gelişmelerin tahmin edilmesine olanak tanımaktadır. Koşulların büyük ölçüde değişmemesi durumunda, işletmenin gelecekteki finansal performansının, geçmiş eğilimlerle uyumlu bir gelişme sergilemesi beklenmektedir (Akgüç, 2002, s. 347).

1.2.3.4. Yüzde Yöntemi ile (Dikey) Analiz

Dikey analiz (yüzde yöntemi) kapsamında, finansal tablolardaki her bir kalem, aynı tabloda yer alan belirli bir başlığa veya toplam değere bölünerek yüzde şeklinde gösterilir. Başka bir ifadeyle, her kalemin grup içindeki ağırlığı hesaplanır. Bu yöntem, işletmenin belli bir dönemdeki mali yapısının kompozisyonunu değerlendirmekte kullanılır. Bilanço analizinde, toplam bilanço tutarı 100 kabul edilip her kalemin bu toplam içerisindeki payı yüzde olarak belirlenir; ayrıca, kalemlerin kendi grup içindeki oranları incelenerek daha ayrıntılı değerlendirmeler yapılabilir. Gelir tablosu analizinde ise net satışlar baz alınır 100 olarak kabul edilir; diğer tüm gelir tablosu kalemlerinin net satışlara oranı bulunarak, faaliyetlerin satışlar üzerindeki etkisi ortaya konur (Akdoğan & Tenker, 2007, s. 589).

1.2.3.5. Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) Yöntemleri

Çok kriterli karar verme (ÇKKV) problemleri, birden fazla alternatifin ya da adayın çeşitli kriterler veya öznitelikler temelinde değerlendirilmesi gereken durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlarda, alternatiflerin birbirleriyle karşılaştırılması karar verme sürecinin temelini oluşturur. Ancak, alternatifler arasında çelişkiler olduğunda, karar vericinin belirsiz ya da kesin olmayan verileri de dikkate alması gerekebilir. Bu tür belirsizliklerin yönetiminde, bulanık küme teorisi etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır (Phua & Minowa, 2005, s. 208)

ÇKKV yöntemleri, bireylerin en rasyonel ve faydalı kararları alabilmeleri amacıyla geliştirilmiş çeşitli algoritmalarından oluşmaktadır. Elde bulunan veriler tam ve kesin olduğunda klasik çok kriterli karar verme yöntemleri tercih edilirken; verilerin eksik, belirsiz veya net olmadığı durumlarda bulanık çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmaktadır. Genel anlamda, çok kriterli karar verme problemleri; birden fazla kriterin aynı anda optimize edilmeye çalışıldığı ve bu doğrultuda en iyi alternatifin seçilmesinin amaçlandığı karar problemleri olarak tanımlanabilir. Bu tür problemleri çözmek için farklı çok kriterli karar verme yöntemlerinden yararlanılabilir. Ancak karar sürecinde karşılaşılan önemli zorluklardan biri de probleme en uygun yöntemin belirlenmesidir. Karar verici, hangi yöntemin

kullanılacağına karar verirken, problemin yapısı, verilerin özellikleri ve karar sürecinin dinamiklerini dikkate almalıdır (Dalbudak & Rençber, 2022, s. 3).

Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV), hem genel bir yaklaşımı hem de çok sayıda, aynı ölçü birimine sahip olmayan ve zaman zaman birbiriyle çelişen kriterlerle tanımlanabilen problemlere yönelik çözümler sunan teknik ve yöntemleri kapsamaktadır. Bu yöntemler, bireylerin kendi değer yargılarına uygun, rasyonel seçimler yapmalarına yardımcı olmak amacıyla geliştirilmiştir. ÇKKV, özellikle karar verme süreçlerinde karşılaşılan karmaşık problemlerin sistematik biçimde ele alınmasını sağlayan bir araç olarak öne çıkmaktadır. Yöneylem araştırmasının son yıllarda en hızlı gelişen alanlarından biri olarak kabul edilen ÇKKV, problem çözümünde sistem düşüncesi, çok disiplinli yaklaşım ve bilimsel yöntem gibi temel ilkeleri yeniden canlandıran ve uygulamaya aktaran bir yaklaşımı temsil etmektedir (Çınar, 2004, ss. 17–18).

İlgili literatür incelendiğinde TOPSIS, EDAS, PROMETHEE, GRA, AHP, VIKOR ve ELECTRE gibi birçok ÇKKV yönteminin kullanıldığı çalışmalara rastlamak mümkündür.

1.2.4. Finansal Performans ve Stratejik Yönetim İlişkisi

Günümüz küresel iş dünyasında, örgütsel performans, işletmelerin varlıklarını sürdürebilme yetilerinin temel bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, tüm yönetsel faaliyetlerin olduğu gibi, stratejik yönetim süreçlerinin de en öncelikli hedefi, sürdürülebilir örgütsel performansın sağlanmasıdır. Stratejik yönetim, yalnızca bir planlama faaliyeti değil, aynı zamanda bir bilinç ve farkındalık süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte, çalışanların işletmelerinin yönetsel işleyişini stratejik bir perspektiften algılamaları büyük önem taşımaktadır. Zira stratejik yönetim süreçleri, büyük ölçüde örgüt kültürü ve iklimine bağlı olarak şekillenmektedir (Turunç, 2015, s. 21). Günümüzde stratejileri doğrultusunda ilerleyen işletmeler için bu stratejilerin uygulanması ve uygulamanın hangi aşamasında bulunduğu belirlenmesi noktasında en temel araç performans ölçüm sistemleridir. Başarının ilk adımı, mevcut durumun doğru bir şekilde ölçülmesi ve sorunun tanımlanabilmesi yetisidir. İşletmelerin faaliyet gösterdikleri çevresel koşullardaki değişimlere uyum sağlayarak rekabetçi bir konum elde edebilmeleri için, etkin ve verimli bir performans

ölçüm sistemi geliştirmeleri ve bu sistemi periyodik olarak değerlendirmeleri gerekmektedir.

Performans ölçütleri, işletmenin genel gidişatı hakkında yöneticilere bilgi sunarak, karar alma, planlama, kontrol ve hedeflere uygunluk gibi süreçlerde önemli katkılar sağlar. Aynı zamanda iyileştirme gerektiren alanların belirlenmesine olanak tanır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen iyileştirmeler ve sağlanacak sürekli kontrol, işletme başarısında önemli bir rol oynayacaktır. Dolayısıyla geçerli, güvenilir, açık, kolay ölçülebilir ve doğru performans ölçütlerinin belirlenmesi, yürürlüğe konulması ve etkin şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır. İşletmeler ve yatırımcılar, gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonuçlarını değerlendirebilmek ve bu sonuçları karşılaştırabilmek için çeşitli değerleme ölçütlerine ihtiyaç duyarlar. Performans ölçüm sistemlerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bu süreç genel olarak 1980 öncesi ve sonrası olmak üzere iki evrede ele alınmaktadır. İlk evrede kârlılık, yatırımın getirisi ve verimlilik gibi finansal ölçütler ön planda yer alırken; 1980 sonrası dönemde, "tam zamanında üretim" (Just in Time) felsefesinin yaygınlaşmasıyla birlikte kalite, maliyet, müşteri memnuniyeti, üretim teknolojileri, zaman ve esneklik gibi çeşitli boyutlar da değerlendirme kapsamına girmiştir. Bu süreçte genel işletme performansının yanı sıra, fonksiyonel ve birimsel performansın ölçülmesine yönelik yapılar da geliştirilmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren gelişen yeni finans teorileri, her işletmenin temel amaçlarından birinin hissedarların elde edeceği getiriyi maksimize etmek olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, firma yöneticileri, hissedar değerini artırmak amacıyla, kaynak maliyetinin üzerinde getiri sağlayabilecek proje ve faaliyetleri tercih etmeye yönelmişlerdir (Cenger, 2019, s. 570).

1.2.5. Sürdürülebilirlik ve Finansal Performans

Sanayileşmenin gelişmesiyle birlikte artan talep ve tüketim düzeyi, zamanla dünya üzerindeki doğal kaynakların sınırsızca kullanılmasına yol açmış ve bu durum ekolojik dengenin bozulmasına, dolayısıyla çeşitli çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Endüstrileşme hızının artması ve bireylerin tüketim alışkanlıklarındaki değişim, yalnızca kaynakların tükenmesine değil, aynı zamanda küresel ölçekte iklimlerin olumsuz yönde etkilenmesine de zemin hazırlamıştır. Ekosistemin dengesini altüst eden bu gelişmeler, insan yaşamını doğrudan tehdit eden

bir noktaya ulaşmıştır. Bu bağlamda, kaynakların verimli ve sorumlu biçimde kullanıldığı, çevresel etkilerin göz önünde bulundurulduğu bir ekonomik yapının inşası kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu durum, günümüzde işletmeler ve ekonomiler açısından sürdürülebilirlik kavramının temel bir ilke olarak benimsenmesini zorunlu kılmaktadır (Özmerdivanlı, 2023, s. 918). Sürdürülebilirlik kavramı, çok boyutlu bir yapıya sahip olup ekonomik, biyolojik, sosyolojik ve etik açılardan ele alınabilmektedir. Ekonomik boyutta sürdürülebilirlik; üretim ve tüketim faaliyetlerinin çevresel etkilerinin dikkate alınmasını içerirken, biyolojik açıdan ise ekosistemlerin korunması ve biyolojik çeşitliliğin devam ettirilmesi anlamına gelmektedir. Sosyolojik açıdan sürdürülebilirlik, sosyal adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele edilmesi ve gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi ile ilişkilidir. Etik açıdan bakıldığında ise, doğal kaynakların sorumlu ve bilinçli bir şekilde korunarak kullanılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Bayraktutan & Uçak, 2011, s. 19).

1.2.6. Dijitalleşme ve Finansal Performans

Ekonomi, bir toplumsal ilişkiler sistemi olarak ele alındığında, dijital dönüşümün arkasında yatan dinamik yapı daha iyi anlaşılabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim hem bireysel hem de kurumsal düzeyde; fon arz edenler ile fon talep eden tüm ekonomik aktörler açısından belirleyici bir trend hâlini almıştır. Bu bağlamda, teknolojiyi etkin biçimde kullanarak müşteriye günün her saatinde, ihtiyaç duyduğu her yerde kesintisiz ve doğru finansal hizmet sunabilme zorunluluğu, bankaların teknolojiyi sadece edinmelerini değil; aynı zamanda kullanmalarını ve geliştirmelerini de gerekli kılmaktadır (Dura & Atik, 2001, s. 162).

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin işletme süreçlerine entegre edilmesini ifade eden stratejik bir dönüşüm sürecidir. Günümüzde dijitalleşme, yalnızca teknolojik bir gelişme değil, aynı zamanda işletmelerin rekabetçilik, verimlilik ve sürdürülebilirlik düzeylerini doğrudan etkileyen yapısal bir değişimdir. Bu süreç, özellikle finansal hizmet sağlayıcıları açısından iş modellerinin yeniden yapılandırılmasını ve performansın dijital temelli ölçütlerle değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Bharadwaj vd., 2013, s. 273). Dijitalleşmenin işletmeler üzerindeki etkileri çok boyutludur. Operasyonel süreçlerin dijital sistemler aracılığıyla

otomasyonu, insan hatalarını azaltırken zaman ve maliyet tasarrufu sağlar. Bu gelişmeler, doğrudan finansal performansa yansıyan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, dijital altyapı sayesinde daha geniş bir müşteri kitlesine düşük maliyetlerle ulaşmak mümkün hâle gelmekte, bu da gelir artırıcı ve kârlılığı yükseltici bir etki doğurmaktadır (Westerman vd., 2014, ss. 39-42).

1.2.7. Finansal Performansa İlişkin Literatür İncelemesi

Finansal performansın ÇKKV yöntemleriyle ele alındığı ulusal ve uluslararası çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Feng ve Wang (2000) çalışmalarında, Tayvan'daki havayolu sektörünün performans dinamiklerini kapsamlı bir biçimde ortaya koymak amacıyla TOPSİS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemini kullanmıştır. Çalışmada, beş büyük Tayvan havayolu şirketinin hem ulaştırma faaliyetlerine (örneğin yolcu taşınan kilometre, uçuş doluluk oranı) hem de finansal göstergelere (örneğin özkaynak kârlılığı, aktif devir hızı) ilişkin toplam 22 değişken analiz kapsamında ele alınmıştır. Araştırmacılar önce her bir göstergenin normalize edilmesi ve ağırlıklandırılması aşamalarını gerçekleştirmiş, ardından ideal olumlu ve ideal olumsuz çözümler belirleyerek şirketlerin bu iki uç nokta ile olan benzerlik derecelerini hesaplamıştır. Sonuçlar, söz konusu şirketlerin finansal performans boyutundaki göstergelerinin ulaştırma performans göstergelerine kıyasla genel sıralamada daha yüksek ağırlıkta rol oynadığını ve karar vericilerin stratejik planlama sürecinde finansal göstergelere öncelik vermesinin yararlı olacağını göstermiştir.

Sekreter vd., (2004) ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören 21 gıda şirketinin kredi değerlendirmesini amaçlayan bir model geliştirmişlerdir. Çalışmada seçilen 17 farklı finansal oran—likidite, faaliyet, kârlılık ve borçluluk gruplarından—öncelikle veri setine uygulanmış, daha sonra her bir oranın göreceli önem düzeyini belirlemek için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) kullanılmıştır. AHP sürecinin temel adımlarından biri olan ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması ile uzman görüşlerinden elde edilen tutarlılık oranları analiz edilmiş ve her oranın ağırlıkları hesaplanmıştır. Elde edilen ağırlıklar doğrultusunda şirketlerin toplam kredibilite puanları oluşturulmuş; bu puanlar sayesinde yatırımcılar ve finans

kurumları, gıda sektöründeki şirketlerin borç servisi ve finansman kapasitesini daha güvenilir bir şekilde karşılaştırabilmiştir.

Kalogeras vd., (2005) çalışması ise Yunanistan'daki tarımsal gıda sektörünün hem üretim hem de dağıtım ayağını kapsayacak biçimde tasarlanmıştır. Araştırmada 1993–1998 dönemine dair veriler kullanılarak önce kârlılık (özellikle net kâr marjı, aktif kârlılığı), yeterlilik (özkaynak oranı, borç-özkaynak oranı) ve yönetsel performans (stok devir hızı, alacak tahsil süresi gibi faaliyet göstergeleri) olmak üzere üç boyut belirlenmiştir. Toplamda 20 şirket—12 üretici ve 8 dağıtımçı—üzerinden gerçekleştirilen analizde, her bir boyuta ilişkin göstergeler normalize edilip ağırlıklandırılmış ve ardından çok kriterli karar verme yaklaşımlarından biri kullanılarak firma performansları sıralanmıştır. Çalışma, özellikle kârlılık göstergelerinin hem üretici hem dağıtımçı şirketler için kritik bir farklılaştırıcı olduğunu; buna karşılık yönetsel değişkenlerin şirketlerin likidite ve faaliyet etkinliğini yansıtmada konusunda daha sınırlı olsa da tamamlayıcı bilgi sunduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, tarımsal gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin performans yönetim sistemlerini tasarlarken çok boyutlu göstergeleri dengeli biçimde ele almaları gerektiğini göstermektedir.

Kılıç (2006), Türk bankacılık sektöründe olası finansal başarısızlıkları önceden tespit edebilmek amacıyla bir erken uyarı mekanizması geliştirmiştir. Çalışmada bankacılık sisteminin likidite, kârlılık, sermaye yeterliliği ve faaliyet verimliliği gibi boyutlarını temsil eden 10 adet finansal oran seçilmiş; bu oranlar üzerinden ELECTRE TRI çok kriterli sınıflandırma yöntemi uygulanarak bankalar “riskli” ve “risksiz” olmak üzere önceden belirlenmiş eşik değerler aracılığıyla gruplandırılmıştır. Elde edilen model, finansal düzenleyiciler ve bankacılık yöneticileri için kritik bir araç niteliği taşımaktadır.

Işıklar ve Büyükoçkan (2006), mobil iletişim pazarında tüketici tercihlerini derinlemesine incelemek amacıyla geniş kapsamlı bir anket gerçekleştirmiştir. Araştırmada, kullanıcılar tarafından cep telefonu satın alma süreçlerinde önem atfedilen fiyat, marka itibarı, teknik özellikler ve satış sonrası hizmetler gibi faktörler belirlendikten sonra, bu kriterlerin göreceli önem derecelerini Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ile analiz etmiştir. Ardından, her bir alternatif telefona ilişkin performans skorlarını TOPSIS yöntemiyle hesaplayarak, kullanıcı eğilimlerine en yakın

modellerin hiyerarşik sıralamasını oluşturmuştur. Bu sayede hem pazarlama stratejileri geliştiren şirketler hem de tüketiciler için daha bilinçli karar verme mekanizmaları önerilmiştir.

Eleren ve Karagül (2008) ise Türkiye ekonomisinin 1986–2006 dönemine ait performansını tek bir puan üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi hedeflemiştir. Yedi temel ekonomik gösterge—örneğin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, dış borç/GSYH oranı gibi makro parametreler—toplanmış, her gösterge normalize edilerek eşit ölçekteki bir dizi kritere dönüştürülmüştür. Daha sonra TOPSIS yöntemiyle her yıl için “ideal” ve “ters ideal” senaryolar oluşturulmuş, gerçek değerlerin bu uç değerlerle olan uzaklıkları hesaplanarak her yılın ekonomiye ait bir “performans skoru” çıkarılmıştır. Sonuçlar, 1986 yılının söz konusu dönemin en yüksek performans puanına sahip yılı olduğunu göstermiş; bu da o yılki ekonomik yapının görece istikrar ve büyüme dinamikleri açısından önemli mesajlar sunmuştur.

Ömürbek ve Kınay (2013) yılında BIST’de işlem gören bir havayolu şirketi ile Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası’nda listelenen bir diğer havayolu şirketinin 2012 yılı finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle karşılaştırmışlardır. Çalışmada, her iki şirketin bilanço ve gelir tablosu kalemlerinden elde edilen performans göstergeleri TOPSIS çerçevesinde değerlendirilmiş; nihai sıralamada BIST’deki şirketin daha üst sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bulgular, TOPSIS’in farklı piyasalarda işlem gören şirketlerin tüm finansal kriterlerini eşzamanlı olarak objektif biçimde bir araya getirerek karşılaştırma yapma gücünü göstermiştir. Çalışma, TOPSIS yönteminin uluslararası karşılaştırmalı performans analizlerinde etkin bir araç olduğunu ortaya koymuştur.

Özden vd., (2014) çalışmalarında, Türkiye’nin kilit tedarik sektörlerinden biri olan çimento sanayisinde faaliyet gösteren şirketlerin 2011 yılına ait finansal göstergelerini esas alarak çok kriterli karar verme tekniklerinden VIKOR yöntemini kullanarak performans sıralaması yapmayı amaçlamışlardır. Araştırmada finansal göstergeler, sektör uzmanlarına uygulanan anketlerle belirlenen ağırlıklar doğrultusunda modele dâhil edilmiş; her şirketin ideal çözüme olan görece uzaklığı hesaplanarak sıralama elde edilmiştir. Elde edilen performans sıralaması, Borsa İstanbul’da işlem gören çimento şirketlerinin hisse senedi getirileri ile karşılaştırılmış;

sıra korelasyon katsayısı analizi sonucunda finansal performansla piyasa getirileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yükçü ve Kaplanoğlu (2015) yılında yaptıkları çalışmada 2008–2013 döneminde Borsa İstanbul Gözaltı Pazarı’nda işlem gören gıda maddeleri sanayi şirketlerinin finansal performanslarını çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleriyle sıralayarak, performans sıralamalarında kullanılacak yöntemlere ilişkin öneriler geliştirmeyi amaçlamıştır. Yöntem olarak, her bir şirketin Gözaltı Pazarı’na alınma gerekçelerine göre ağırlıklandırılan finansal oranları kullanılmış; bu oranlar birden fazla ÇKKV yöntemi (örneğin TOPSIS, VIKOR, ELECTRE vb.) ile analiz edilerek performans sıralamaları elde edilmiş ve sıralamalar arasındaki yakınsama derecesi gözden geçirilmiştir. Analiz sonuçları, farklı yöntemlerle üretilen sıralamaların büyük ölçüde örtüştüğünü; dolayısıyla ÇKKV yaklaşımlarının güvenilir performans değerlendirme araçları olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yalnızca nicel değil nitel kriterlerin de birlikte ele alınabildiği çok kriterli modellerin kullanımının sektör analizlerine zenginlik katacağı önerilmiştir.

Özcelik ve Kandemir (2015) yılında yaptıkları çalışmanın temel amacı Borsa İstanbul’da işlem gören yedi turizm şirketinin 2010–2014 dönemine ilişkin finansal performanslarını ölçmektir. Yöntem olarak, likidite, kaldıraç, kârlılık ve faaliyet göstergeleri kapsamındaki sekiz finansal oran kullanılarak TOPSİS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi uygulanmış; şirketlerin performans sıralamaları, her kriterin aynı ölçek üzerinde normalizasyonu ve en uygun/ideal çözüme yakınlık derecelerinin hesaplanması yoluyla elde edilmiştir. Uygulama sonucunda, incelenen dönemde en yüksek performans skoruna sahip şirket ile en düşük performans skoruna sahip şirket arasında belirgin bir fark görülmüş ve turizm sektöründe performans farklılıklarının finansal oran temelli TOPSİS analiziyle güvenilir biçimde ortaya konabileceği gösterilmiştir.

İlkuçar ve Çiftçi (2016) yılında yaptıkları çalışmada Borsa İstanbul’da işlem gören altı enerji üretim şirketinin 2015 yılı finansal performansları, on iki farklı kriteri baz alarak TOPSIS yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Analiz sonuçları, Ayen Enerji’nin söz konusu dönemde en yüksek performans puanına sahip olduğunu; Akenerji’nin ise en düşük puanla listenin sonunda yer aldığını göstermiştir.

Metin vd., (2017) yılında yaptıkları çalışmada Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren on bir elektrik üretim şirketinin 2010–2015 dönemine ait finansal performanslarını, on finansal kriter kullanarak hem TOPSIS hem de MOORA yöntemleriyle karşılaştırmışlardır. Elde edilen bulgular, her iki yöntemde de Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. ile Aygaz’ın en üst sıralarda konumlandığını; Akenerji’nin ise en düşük performans sergilediğini ortaya koymuştur.

Yalçiner ve Karaatlı’nın (2018) çalışmasında, Türkiye’de faaliyet gösteren 25 mevduat bankasının finansal performansını karşılaştırmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bankaların “toplam varlıklar, toplam kredi ve alacaklar, toplam mevduat, toplam özkaynak, ödenmiş sermaye, net dönem kâr/zarar, net faiz marjı ve faiz dışı gelirler” gibi sekiz temel finansal kriteri seçilmiş; kriter ağırlıkları Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ile objektif olarak belirlenmiştir. Ardından hem TOPSIS hem de ELECTRE yöntemleri uygulandığında, her iki teknik de sıralamada Ziraat Bankası A.Ş.’yi birinci, İş Bankası’nı ikinci ve Akbank’ı üçüncü sıraya yerleştirmiştir. Elde edilen tutarlı sonuçlar, AHP destekli çok kriterli karar verme modellerinin banka performans değerlendirmesinde güvenilir ve tutarlı çıktılar sağladığını göstermektedir.

Roy ve Das’ın (2018) yaptığı çalışma, Bangladeş’te faaliyet gösteren bankaların mali performansları 21 farklı finansal oran temel alınarak incelenmiştir. Öncelikle, her bir oranın göreceli önemi entropi yöntemi ile belirlenmiş; ardından bankaların performansları TOPSIS yöntemi kullanılarak sıralanmıştır. Elde edilen bulgular, kamu bankalarının finansal performanslarının özel bankalara kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Yılmaz ve İnel (2018) çalışmasında, GRI G4 standardına uygun sürdürülebilirlik raporu yayımlayan Türkiye’deki mevduat bankalarından 2015’te yedi, 2016’da altı bankayı araştırma evrenine dâhil etmiştir. Araştırmada bankaların finansal, ekonomik, sosyal, çevresel ve kurumsal performans boyutlarında yayımladıkları toplam 20 gösterge, her banka için harf ve sayısal kodlarla tanımlanarak TOPSIS yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları, her iki yılda da finansal kriterlerin sürdürülebilirlik başarı sıralamasında en belirleyici unsur olduğunu; bunu müşteri süreçleri ve öğrenme-gelişim boyutundaki kurumsal göstergelerin izlediğini ortaya koymuştur. Ayrıca 2015 ve 2016 sıralamalarında birinci sırayı alan bankanın

değişmediği, aynı kurumun üst üste iki yıl da en yüksek performans skoruna ulaştığı bulgulanmıştır.

Ayçin ve Orçun'un (2019) yaptığı çalışma, şube sayısı 500'ün üzerinde olan on mevduat bankasının 2016 ve 2017 yılları performansları; toplam aktifler, krediler ve alacaklar, mevduatlar, özkaynaklar, şube sayısı ile çalışan sayısı kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Entropi yöntemiyle belirlenen ağırlıklar ve MAIRCA tekniği kullanılarak yapılan analizde, 2016'da birinci Ziraat Bankası, ikinci İş Bankası ve üçüncü Garanti Bankası olarak sıralanırken; 2017'de yine Ziraat Bankası zirvede yer almış, onu İş Bankası ve Ekonomi Bankası takip etmiştir. Her iki dönemde en yüksek performans Ziraat Bankası'na, en düşük performans ise Vakıflar Bankası'na aittir.

Mercan ve Çetin'in (2019) yılında yaptıkları çalışmada BIST Elektrik Endeksi'nde işlem gören yedi şirketin finansal performanslarını COPRAS ve VIKOR yöntemleriyle analiz etmiştir. Araştırmada 2014–2018 dönemi finansal oran verileri kullanılarak her iki yöntemle de şirket sıralamaları oluşturulmuş; sonuçlar, COPRAS ve VIKOR'un benzer sıralamalar verdiğini ve böylece yöntemlerin birbirini desteklediğini göstermiştir. Bulgular, çok kriterli karar verme tekniklerinin finansal performans karşılaştırmalarında hem nesnel hem de güvenilir çıktılar sunduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, COPRAS ve VIKOR'un sektör bazlı performans analizlerinde güçlü araçlar olduğunu vurgulamıştır.

Dahooie vd., (2019) çalışmalarında, İran'daki bir bankadan finansman talep eden 58 üretim işletmesinin kurumsal finansal performansını ölçmek amacıyla entegre bir FCM-ARAS modeli tasarlamışlardır. Bu modelde borçluluk oranı, aktif kârlılığı ve özkaynakların toplam varlık içindeki payı temel performans kriterleri olarak seçilmiştir. FCM-ARAS yaklaşımının benimsenmesiyle, geleneksel öznel değerlendirmelerde ortaya çıkabilen bireysel önyargıların ve hataların önemli ölçüde azaltılabileceği, böylece performans derecelendirmelerinin güvenilirliğinin artırılabilceği sonucuna ulaşılmıştır.

Sarı (2020)'nin çalışmasında, kamu, özel ve yabancı sermayeli toplam 11 bankanın finansal performansları, 13 farklı ölçüt ışığında TOPSIS ve PROMETHEE yöntemleriyle karşılaştırılmıştır. Araştırma sonuçları, 2017 yılı performans sıralamasının her iki yöntem için de tamamen örtüştüğünü; 2016'da ise Ziraat Bankası, Akbank ve İş Bankası'nın ilk üç sırayı paylaştığını ortaya koymuştur. 2015 yılı

verilerine göre, TOPSIS ve PROMETHEE analizleri birlikte Ziraat Bankası, Akbank, Garanti Bankası ve İş Bankası'yı ilk dört sırada belirlemiş, ancak Garanti ve İş Bankası'nın bu iki yöntem arasındaki sıralama pozisyonları yer değiştirmiştir. Elde edilen bulgular hem TOPSIS'in hem de PROMETHEE'nin bankacılık sektöründe performans değerlendirmesi için güvenilir ve geçerli araçlar sunduğunu göstermektedir.

Vuković vd., (2020)'nin yılında yaptıkları çalışmanın amacı, Hırvatistan borsası CROBEX'te işlem gören 18 şirketin 2017–2019 dönemine ait finansal ve piyasa verilerini kullanarak, hibrit çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile Modern Portföy Teorisi (MPT) yaklaşımlarının hisse senedi seçim sonuçlarını karşılaştırmaktır. Yöntem olarak, hisse senetlerinin performansını doğrusal programlama, SAW, TOPSIS, PROMETHEE ve COPRAS teknikleriyle ayrı ayrı sıralamış; elde edilen derecelendirmeleri MPT kapsamında oluşturulan portföylerin seçim sonuçlarıyla mukayese etmiştir. Bulgular, çok ölçütlü yöntemlerle belirlenen düşük performanslı hisselerin MPT portföylerinde de tercih edilmediğini ve iki yaklaşım arasında genel olarak tutarlı bir ayırım olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, hibrit karar verme modellerinin yatırımcılara, yalnızca piyasa göstergelerine dayalı seçimlerin ötesinde daha kapsamlı bir değerlendirme sunarak portföy oluşturma sürecinde rehberlik edebileceği vurgulanmıştır.

Söylemez (2020) yılında yaptığı çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Ana Metal Sanayi sektöründe 2010–2019 yılları arasında işlem gören şirketlerin finansal performanslarını TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleri kullanarak değerlendirmek ve iki yöntemin sonuçlarını karşılaştırmaktır. Araştırmada 25 adet finansal oran esas alınmış, önce her iki yönteme ilişkin adımlar ayrıntılı olarak incelenmiş; ardından performans skorları hesaplanarak şirketler sıralanmıştır. Bulgular, her iki yöntemin şirketlere ilişkin performans sıralamasında yüksek derecede tutarlılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak hem TOPSIS'in hem de gri ilişkisel analizin finansal performans değerlendirmesinde güvenilir alternatifler olduğu ve analistlerin herhangi birini tercih edebileceği vurgulanmıştır.

Moradpour (2021)'un çalışmasının amacı, İran Sermaye Piyasası'nda 2016–2018 döneminde faaliyette olan 34 yatırım fonunun performansını, Post-Modern Portföy Teorileri çerçevesinde çok ölçütlü karar verme yöntemleri kullanarak

sıralamaktır. Araştırmada, sistematik rastgele örnekleme seçilen fonlar üzerinde destek vektör makineleri ve PROMETHEE algoritmasıyla bir performans değerlendirme modeli geliştirilmiş; Sortino oranı, aşağı yönlü risk ve yukarı yönlü potansiyel göstergeleri gibi kriterler analiz edilmiştir. Bulgular, fon performansını belirleyen en kritik unsurun yukarı yönlü potansiyel oranı olduğunu; diğer risk ölçütlerinin ise daha sınırlı etki yarattığını ortaya koymuştur. Sonuç olarak, çok ölçütlü modellerin yatırım fonu analizinde, yalnızca risk-temelli ölçütlerin ötesine geçerek potansiyel getiriler konusunda da yatırımcılara önemli bilgiler sağladığı belirtilmiştir.

Gürkan'ın (2021) çalışmasında, Bist (XUTEK)'nde faaliyetlerine devam eden 15 teknoloji şirketinin 2017–2019 dönemine ait finansal verileri TOPSIS yöntemiyle değerlendirilerek performanslarına göre sıralanması ve en başarılı şirketlerin finansal yapı özelliklerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Araştırmada cari likidite, nakit likidite, net çalışma sermayesi devir hızı, finansal kaldıraç, faiz karşılama oranı ile net kâr marjı, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı olmak üzere sekiz finansal gösterge hesaplanmış ve her bir firmaya TOPSIS temelli bir performans endeksi puanı atanmıştır. Elde edilen sonuçlar, 2017–2019 döneminde en yüksek endeks puanlarının sırasıyla LINK, DGATE ve INDES'e; en düşük puanların ise NETAS, ARMDA ve ARENA'ya ait olduğunu göstermiştir. Sonuç bölümünde, TOPSIS yönteminin uzun dönemli performans farklılıklarını hassas biçimde ortaya koyduğu, eşik değer hesaplamasıyla şirketlerin “başarılı” ve “zayıf” olarak sınıflandırılabilirdiği ve belirlenen optimum finansal oranların ilerideki benzer araştırmalar için yol gösterici niteliğe sahip olduğu vurgulanmıştır.

Topal (2021) yılında yaptığı çalışmada Fortune 500 listesinde yer alan ve kurulu gücü ilk 40'ta bulunan on elektrik üretim şirketinin 2019 yılı finansal verilerini entropi tabanlı ağırlık belirleme ve CoCoSo yöntemleriyle değerlendirmiştir. Araştırmada, sekiz performans kriterinin ağırlıkları entropi yöntemiyle belirlenmiş, alternatiflerin sıralaması ise CoCoSo çerçevesinde yapılmıştır. Analiz sonuçları, “faiz/vergiden önceki kâr değişimi” kriterinin en yüksek ağırlığa sahip olduğunu ve CoCoSo sıralamasında ENKA, Akenerji ve Çelikler'in ilk üçü oluşturduğunu göstermiştir. Çalışma, entropi ve CoCoSo'nun birlikte kullanılmasının finansal performans analizlerine nesnel bir katkı sağladığını vurgulamıştır.

Özdemir ve Parmaksız (2022) yaptıkları çalışmada, enerji sektörünün Borsa İstanbul'daki işletmelerinin 2019 ve 2020 yıllarına ait finansal oranları kullanılarak, çok kriterli karar verme tekniklerinden TOPSIS ve EDAS yöntemlerinin entegrasyonu ile performans sıralamalarının belirlenmesi amaçlamışlardır. Bu kapsamda on adet finansal oran aracılığıyla 16 enerji şirketi için her iki yılın ayrı ayrı normalizasyon işlemleri yapılarak ideal ve negatif ideal çözüme uzaklık skorları hesaplanmış, TOPSIS ve EDAS yöntemleriyle dönemsel puanlamalar gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, aynı dönemi karşılaştırdığımızda iki yöntem arasında yalnızca küçük farklılıklar bulunduğunu ancak 2019'dan 2020'ye geçişte şirketlerin performans sıralamalarında kayda değer değişimler yaşandığını göstermiştir. Böylece oran analizinin TOPSIS ve EDAS ile entegrasyonu, enerji şirketlerinin hem dönemler arası başarı değişimini hem de yöntemler arası değerlendirme tutarlılığını net biçimde ortaya koymuştur. Çalışma, yalnızca on finansal oran ve iki ÇKKV tekniği kullanması nedeniyle sınırlı olup, farklı oran ve yöntem seçimi veya kriter ağırlıklarının yeniden düzenlenmesi durumunda elde edilecek sonuçların değişebileceğini vurgulamaktadır.

Kurt ve Kablan (2022) yılında COVID-19 salgınının BIST Ulaştırma Endeksi'nde faaliyet gösteren havayolu şirketlerinin finansal performansı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmada, 2019 ve 2020 yıllarına ait finansal veriler kullanılarak TOPSIS ve MABAC yöntemleriyle performans analizleri gerçekleştirilmiş; ayrıca DHMI'nin aynı döneme ait verileri de karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek pandemi koşullarının işletmeler üzerindeki yansımaları nesnel bir biçimde ortaya konmuştur. Bulgular, salgının havayolu şirketlerinin finansal performansını anlamlı düzeyde olumsuz etkilediğini göstermiş; özellikle nakit akışı, gelir düşüşü ve kâr marjlarında belirgin gerilemeler tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, havayolu sektöründe kriz dönemlerine yönelik stratejik planlama ve risk yönetimi uygulamalarının güçlendirilmesinin önemine işaret etmektedir.

Kınalı'nın (2022) yılında yaptığı çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul Ulaştırma Endeksi (XULAS)'nde yer alan altı şirketin 2016-2020 dönemine ait mali yapı oranlarını hesaplayarak entegre Entropi-TOPSIS yöntemiyle finansal performanslarını sıralamaktır. Çalışmada şirketlerin finansal kaldıraç, finansman, toplam borç/özkaynak, kısa ve uzun vadeli yabancı kaynak/varlık ile özkaynak/varlık

oranları hesaplanmış; Entropi yöntemiyle kriter ağırlıkları elde edildikten sonra TOPSIS analizi uygulanmıştır. Bulgular, her yıl U2 kodlu Çelebi Hava Servisi A.Ş. ve U5 kodlu Reysaş Taşımacılık ve Lojistik A.Ş.’nin genellikle ilk sırayı aldığı; U1 (Beyaz Filo Oto Kiralama A.Ş.) ve U3 (GSD Denizcilik...) kodlu şirketlerin ise en alt sıralarda yer aldığı yönündedir. Sonuç olarak, entegre Entropi-TOPSIS yaklaşımı, ulaştırma sektöründeki şirketlerin mali yapı performansını objektif bir şekilde karşılaştırmaya imkân tanımıştır.

Mansyur ve Saban (2023) yılında yaptıkları çalışmanın temel amacı 2009–2021 döneminde Türkiye’de ulaştırma ve depolama sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin konsolide finansal tablolarından elde edilen finansal oranları kullanarak sektörün finansal performansını çok kriterli karar verme yaklaşımlarıyla analiz etmektir. Yöntem olarak performans sıralamasını belirlemek üzere TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) kullanılmış ve kriter ağırlıkları nesnel bir ölçüt olarak entropi yöntemiyle tespit edilmiştir. Bulgular, söz konusu 13 yıllık periyotta sektörün finansal performansının dalgalı bir seyir izlediğini; en yüksek performansın kriz sonrası toparlanma dönemindeki 2009’da, en düşük performansın ise pandemi koşullarının da etkili olduğu 2021 yılında ortaya çıktığını göstermiştir.

Paksoy ve Küçüker’in (2024) yılındaki çalışmalarının amacı, 2021–2023 dönemleri için BİST Bankacılık Endeksi (XBANK) kapsamındaki dokuz bankanın finansal tablolarından hesaplanan 10 gösterge aracılığıyla performanslarını analiz etmek ve TOPSIS yöntemiyle başarı sıralamasını belirlemektir. Araştırmada bankaların finansal oranları kriter matrisi oluşturularak normalize edilmiş, fayda-maliyet ağırlıklarıyla ideal çözüme olan uzaklıklara göre TOPSIS skorları hesaplanmıştır. Bulgular, 2021’de VakıfBank’ın, 2022 ve 2023’te ise Yapı ve Kredi Bankası’nın en yüksek performans skoruna sahip olduğunu; Şekerbank, Halkbank ve Alternatif Bank’ın ise diğerlerine kıyasla daha düşük performans sergilediğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, bankaların ölçek ve sermaye yapısı farklılıklarının yıllar arasındaki performans dalgalanmalarını etkilediği ve TOPSIS yönteminin bankacılık sektöründe performans sıralaması için güvenilir bir araç olduğu belirlenmiştir .

Taşcı’nın (2024) yılındaki çalışmasının amacı, Türk sigorta sektöründe ulusal (Anadolu Sigorta) ve uluslararası sermayeli (AXA Sigorta) dört şirketin 2015–2021

dönemi finansal performanslarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmek üzere hibrit bir MÇKV modeli önermektir. Yöntem olarak kriter ağırlıkları Entropi yöntemiyle nesnel olarak belirlenmiş, daha sonra EDAS-M yöntemiyle performans puanlaması yapılarak şirketler yıllar bazında sıralanmıştır. Araştırma bulguları, Entropi analizinde toplam varlık, net kâr ve alınan prim kriterlerinin en yüksek önem ağırlıklarına sahip olduğunu; EDAS-M sonuçlarının ise üç şirket için 2021 yılını en iyi performans yılı olarak gösterdiğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, hibrit Entropi + EDAS-M modelinin sigorta şirketlerinin performans değerlendirmesinde etkin ve uygulanabilir bir çerçeve sunduğu ve sermaye yapısına göre performans farklılıklarının başarı sıralamasına yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Durmuş (2025) yılında yaptığı çalışmada Borsa İstanbul Ulaştırma Endeksi (XULAS) şirketlerinin 2023 finansal performanslarını derinlemesine incelemek üzere Entropi ve WASPAS yöntemlerini entegre eden bir model geliştirmiştir. Önce Entropi ile finansal kriterlerin ağırlıkları belirlenmiş, ardından WASPAS ile firmalar sıralanmış ve modelin güvenilirliği duyarlılık analiziyle test edilmiştir. Sonuçlar, kriterler arasında “Özsermaye Kârlılığı”nın en yüksek öneme sahip olduğunu ortaya koyarken, Pegasus Hava Taşımacılık A.Ş.’nin en başarılı firma olarak belirlendiğini göstermiştir; bu entegre yaklaşımın yöneticilere ve yatırımcılara objektif ve stratejik karar süreçlerinde yol gösterici olduğu vurgulanmıştır.

Katı (2025) çalışmasında Türkiye’deki kalkınma ve yatırım bankalarının 2017–2023 dönemi finansal performansları, 13 banka ve 13 kriter çerçevesinde incelemiş; kriter ağırlıkları CRITIC yöntemiyle belirlenerek en yüksek ağırlık “Toplam Krediler/Toplam Varlıklar”a, en düşükler ise “Faiz Dışı Gelirler/Diğer Faaliyet Giderleri” ile “Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler”e verilmiştir. Ardından MAIRCA analizi uygulanmış ve COVID-19 salgını dönemine ait verilerin bankaların performansında belirgin dalgalanmalara yol açtığı, kriz anlarında dayanıklılık ve stratejik esnekliklerinin finansal sonuçlara doğrudan yansıdığı ortaya konmuştur. Bu bulgular, CRITIC–MAIRCA entegrasyonunun bankacılık sektöründe hem kriter önceliklendirmede hem de performans değerlendirmede etkin bir araç olduğunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Katılım Bankacılığına Genel Bir Bakış

Katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık ilkesine dayanan ve İslam finansı kuralları çerçevesinde faaliyet gösteren bir bankacılık türüdür. Geleneksel bankacılıktan temel farkı, faizle borç verme ve alma işlemleri yerine kâr-zarar ortaklığı gibi risk paylaşımına dayalı finansman yöntemlerini benimsemesidir (Izhara & Asutay, 2013, s. 75). Katılım bankaları, müşterilerinden topladıkları fonları faiz yerine ticaret, kira, ortaklık gibi meşru yöntemlerle değerlendirir. Bu bankalar; murabaha (vadeli satış), mudarebe (emek-sermaye ortaklığı), müşareke (sermaye ortaklığı) ve icare (kira) gibi İslami finansal enstrümanlarla faaliyet gösterir (Zaher & Hassan, 2001, s. 163).

Türkiye’de katılım bankacılığı 1983 yılında “Özel Finans Kurumları” adıyla başlamış, 2005 yılında ise Bankacılık Kanunu kapsamında "Katılım Bankası" tanımına kavuşmuştur (BDDK, 2020, s. 7). Katılım bankacılığının Türkiye finans sistemindeki payı her geçen yıl artmaktadır. 2024 yılı itibarıyla Türkiye’de faaliyet gösteren 9 katılım bankasının toplam bankacılık sektörü içindeki payı %8’e yaklaşmıştır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2024).

Katılım bankalarının en önemli özelliklerinden biri, faiz yasağına dayalı olarak riskin banka ve müşteri arasında paylaştırılmasıdır. Bu durum, finansal sistemdeki istikrarın güçlenmesine katkıda bulunabilir. Nitekim bazı akademik çalışmalar, katılım bankalarının küresel kriz dönemlerinde geleneksel bankalara kıyasla daha dayanıklı olduğunu ortaya koymuştur (Čihák & Hesse, 2008, s. 8). Bununla birlikte, katılım bankacılığı uygulamalarının İslami finans prensiplerine tam olarak uygun olup olmadığı konusunda çeşitli eleştiriler de mevcuttur. Özellikle murabaha işlemlerinin, faizli krediye çok benzemesi nedeniyle bazı İslam hukukçuları tarafından eleştirildiği bilinmektedir (El-Gamal, 2006, s. 58). Bu bağlamda, katılım bankalarının İslami ilkelerle modern bankacılık uygulamaları arasında bir denge kurma çabası içinde olduğu söylenebilir.

Türkiye’de katılım bankalarının gelişimi devlet politikalarıyla da desteklenmektedir. Katılım bankacılığına ilişkin düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi, kamu katılım bankalarının kurulması ve İslami finans araçlarının

çeşitlendirilmesi bu alandaki gelişimi hızlandırmıştır. Katılım bankacılığı, yalnızca Müslüman müşteriler için değil, etik ve risk paylaşımına dayalı alternatif finansman arayışında olan farklı kesimler için de cazip hale gelmektedir. Bu yönüyle katılım bankacılığı hem dini hassasiyetlere hem de sürdürülebilir finans ilkelerine hitap eden bir model sunmaktadır.

2.2. Katılım Bankacılığının Tarihsel Arka Planı

Toplumsal ve kültürel yapılar ile dinsel düşünce sistemleri, birçok toplumda faizsiz parasal hizmet sunan alternatif finansal kuruluşların doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu yapılar, özellikle ahlaki değerler, sosyal adalet anlayışı ve toplumun refahını önceleyen dinî yaklaşımlar nedeniyle faizli işlemlere mesafeli durmayı tercih etmişlerdir. Bu bağlamda faizsiz finansın kökeni modern çağla sınırlı kalmayıp, insanlık tarihinin çok eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Nitekim, ilk faizsiz bankacılık uygulamalarının izlerine MÖ 2123-2081 yılları arasında Babil şehrinde hüküm süren Hammurabi döneminde rastlanmaktadır. Hammurabi Kanunları, dönemin ekonomik yaşamına yön veren yasal düzenlemeler arasında yer almakta olup, özellikle borç ilişkilerine dair yaklaşık 150 kural içermektedir. Bu kurallar, yüksek faiz oranlarının toplumda yol açtığı sorunları önlemeye yönelik hükümler barındırmakta, alacaklı ve borçlu arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Hammurabi'nin yasaları, bir bakıma devletin ekonomi politikalarına müdahil olarak borç ilişkilerini düzenlediği ilk örneklerden biri olarak değerlendirilmektedir (Aktepe, 2010, s. 46).

Faizsiz bankacılık, tarihsel olarak köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte, modern anlamda sistematik uygulamaları 20. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. İlk deneysel çalışmalar 1940'lı yıllarda Malezya'da, 1950'li yıllarda ise Pakistan'da yapılmış; ancak bu ilk girişimler yeterli altyapı, yasal düzenleme ve piyasa hazırlığı eksiklikleri nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. Modern anlamda faizsiz bankacılık fikrinin kuramsal temelleri ise Pakistanlı iktisatçı Muhammed Uzeyr tarafından atılmıştır. Uzeyr, 1955 yılında yayımladığı “An Outline of Interestless Banking” başlıklı çalışmasında, geleneksel faizli bankacılık sistemine alternatif olabilecek bir faizsiz bankacılık modelini ortaya koymuştur. Bu çalışmasında Uzeyr, banka-müşteri ilişkilerinin kâr-zarar ortaklığı, hizmet ücretleri ve varlığa dayalı finansman esasları

üzerinden yürütülebileceğini öne sürmüştür. Ayrıca bankacılık sisteminde tasarruf sahiplerinin yatırımlarının değerlendirilebilmesi için faiz dışı yolların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Ersan, 2007, s. 43).

Faizsiz bankacılık anlayışının gelişimi üç farklı dönemde incelenebilir. İlk dönem, 1972-1975 yılları arasında, faizsiz bankacılığın temellerinin atılmaya başlandığı dönemi kapsamaktadır. Bu yıllarda, özellikle petrol fiyatlarındaki artış ve buna bağlı olarak Orta Doğu'da büyük bir likidite fazlası meydana gelmiştir. Bu ortamda, faizsiz finansal hizmetlere olan ilgi artmış ve bu sistemin uygulanabilirliği tartışılmaya başlanmıştır. İkinci dönem, 1976-1983 yıllarını kapsar ve bu yıllar, faizsiz bankacılığın hızla yayıldığı bir dönem olarak kabul edilebilir. Katılım bankacılığı, Batı'da İngiltere'de, Doğu'da ise Malezya ve Arap Yarımadası'nda yayılmaya başlamıştır. Bu süreçte, faizsiz finansal işlemler yürüten çok sayıda yeni banka kurulmuş ve uluslararası alanda etkili olmaya başlamıştır. 1983 sonrası dönem ise faizsiz bankacılığın olgunlaşmaya başladığı bir süreçtir. Bu yıllarda, Arap dünyasında petrol gelirlerindeki azalma, doların değer kazanması ve faiz oranlarının yükselmesi gibi ekonomik faktörler, genel bir gerileme süreci yaratmıştır. Ancak, bu dönemde Amerika'da Arap bankalarının kurulması ve Pakistan, İran ve Türkiye gibi ülkelerde faizsiz bankaların faaliyete geçmesi, faizsiz bankacılığın büyümesine katkı sağlamıştır (Coşkun, 2025, s. 11).

Türkiye'de katılım bankacılığının temelleri, 1975 yılında faizsiz finans anlayışı doğrultusunda kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ile atılmıştır. Ancak bu banka, kurulduktan kısa bir süre sonra konvansiyonel bankacılık faaliyetlerine yönelerek kuruluş amacından sapmıştır. Katılım bankacılığının yeniden gündeme gelmesi ise 16 Aralık 1983 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile mümkün olmuştur. Bu düzenleme ile birlikte Türkiye'de faizsiz bankacılık faaliyetlerine yasal olarak izin verilmiştir. Başlangıçta “Özel Finans Kurumu” statüsüyle faaliyet gösteren bu yapılar, 2005 yılında yürürlüğe giren yeni Bankacılık Kanunu ile birlikte “katılım bankası” olarak tanımlanmış ve yasal bir statü kazanmıştır. Böylece Türkiye'de faizsiz bankacılık sistemi kurumsal bir çerçeveye oturtularak resmiyet kazanmıştır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2024).

2.3. Katılım Bankacılığı Sistemi

Katılım bankacılığı sistemi, faaliyetlerini İslami finans ilkelerine uygun şekilde yürüten, faizsiz işleyiş modeline sahip alternatif bir bankacılık sistemidir. İslam hukuku (fıkıh), paradan para kazanma anlamına gelen faizi (riba) ve tefeciliği yasaklamakta, sermayenin üretim ve ticaret gibi meşru ekonomik faaliyetlerde değerlendirilmesini öngörmektedir. Bu bağlamda katılım bankacılığı, faiz temelli finansal aracılık yerine, faizsiz finansman ve kâr-zarar ortaklığına dayalı bir model sunmaktadır (Polat, 2009, s. 91). Katılım bankaları, fon toplama süreçlerinde müşterileriyle kâr-zarar ortaklığına dayalı sözleşmeler yaparak sermaye oluşturur. Bu nedenle, geleneksel bankaların aksine, sabit getiri sunmak yerine fonların işletilmesinden doğan neticeye göre kazanç veya zararı paylaşırlar. Bu işleyişten dolayı bu kuruluşlar “katılım bankası” olarak adlandırılmaktadır (Yurttadur & Yıldız, 2017, s. 20). Öte yandan, faizli sistemde tasarruflarını değerlendirmek istemeyen bireylerin, paralarını gayrimenkul, altın veya döviz gibi araçlara yönlendirmesi sık görülmektedir. Katılım bankacılığı, bu tür tasarrufların reel ekonomiye aktarılmasını mümkün kılarak, bu bireylerin birikimlerini üretim ve ticaret döngüsüne dahil edebileceği meşru ve güvenilir bir sistem sunar (Özulucan & Deran, 2009, s. 87). Katılım bankacılığı, geleneksel bankacılıkta yer alan temel işlevleri (fon toplama, fon kullandırma ve genel bankacılık hizmetleri) kendi etik ilkeleri doğrultusunda ve faizsiz finans esaslarına bağlı olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan bir sistemdir (Görmüş, vd., 2019, s. 170).

2.4. Katılım Bankalarında Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarında kaynak sağlama faaliyetleri temelde üç başlıkta toplanır: Özel cari hesaplar, katılım hesapları ve kıymetli maden hesapları (Arslan, 2017, s. 4).

2.4.1. Özel Cari Hesaplar

Özel cari hesaplar, ticari bankalardaki vadesiz mevduat hesaplarının muadili olup, katılım bankalarında bu hesaplardan hiçbir getiri sağlanmamaktadır. Oysa ticari bankalar, vadesiz hesap sahiplerine düşük de olsa faiz ödemesi yapar. Özel cari hesapların öncelikli işlevi, fonları güvenli bir şekilde muhafaza etmek ve ihtiyaç duyulduğunda likidite sunmaktır; bu nedenle getiri odaklı bir araç olmaktan ziyade, ticari faaliyet yürüten işletmelerin nakit yönetimine hizmet eder ve tasarruf

sahiplerinden ziyade ticaretle uğraşan kesimler tarafından tercih edilir (Darçın, 2017, s. 48-49).

Katılım Bankaları, müşteri fonlarını kendi hesaplarında tutarak bu kaynakları farklı finansal araçlarda değerlendirme imkânı yakalar; bu faaliyetler sonucunda ortaya çıkan gelirler ise doğrudan bankanın kazancı olarak kayda geçer. Söz konusu getiriler sayesinde banka, hesap sahiplerine sunduğu bankacılık hizmetleri için herhangi bir ücret talep etmeden ücretsiz kullanım imkânı sağlayabilir (Özkan, 2012, s. 45).

2.4.2. Katılım Hesapları

Katılım hesabı, bankanın faaliyet gösterdiği alanlarda sağlanan fonlardan elde edilen kâr veya zarara dayanarak işlem gören; hesap sahibine sabit bir getiri sözü vermeyen ve asıl yatırılan tutarın aynen iadesi konusunda garanti sunulmayan fonların toplandığı hesap türünü ifade eder (Güngören, 2013, s. 35). Başka bir ifadeyle katılma (katılım) hesapları, yatırım mevduatı ve tasarruf mevduatı hesaplarını kapsayan bir hesap türüdür. Geleneksel bankalardaki benzer isimli mevduatlardan ayrılmasını sağlamak amacıyla farklı bir işleyişe sahip olan bu iki hesap bir arada “katılma hesapları” adı altında toplanmıştır. Faizsiz bankalarda, kar ve zarara katılma katılma hesabı akdi kapsamında Türk Lirası veya döviz cinsinden yatırılan bu fonlar, bankanın kullandığı kaynaklardan elde edilen kâr veya zarara katılım hakkı doğuran; gerçek ve tüzel kişilerce yatırılan kaynaktır (Akın, 1986, s. 280). Katılım hesaplarında, vade sonunda gerçekleşen kâr, hesap açılırken kararlaştırılan oranlar doğrultusunda tasarruf sahibi ile banka arasında bölüştürülür. Bu sistemde en önemli husus, vade bitiminde anaparanın ne kadar getiri sağlayacağını önceden kesin olarak belirlenememesidir.

2.4.3. Kıymetli Maden Depo Hesapları

Kıymetli maden depo hesapları, altın, gümüş veya platin gibi metallerin küçük gramajlarla alınıp satılmasına imkân tanıyan bir hesap türüdür. Bu yapı, yatırımcıyı işçilik, nakliye ve depolama masrafları ile ilgili risklerden kurtarır. Döviz işlemlerine benzer şekilde anında alım-satım yapılabilmesine ve elde edilen getirilerin vergiden muaf tutulmasına olanak sağlar. Hesaptaki maden tutarı ise banka cüzdanında gram karşılığı olarak gösterilir (Dağ, 2011, s. 24).

Katılım bankaları, uluslararası finans kuruluşlarından veya yerel altın satıcılarından temin ettikleri miktarda altını kendi veya satıcı kurumların kasalarında muhafaza eder; bu süreç hukuken “hükmi kabz” niteliği taşır ve genellikle her gün yinelenir. Müşterilerin talebi doğrultusunda, ellerindeki altın stokunu onlara satarak müşterinin adına kasada tutulan altını devrederler. Böylece yatırımcılar gerçek altına sahip olmuş olur ve istedikleri zaman satış gerçekleştirebilirler. Satın alınan ve satılan altınlar, fiilen kasalarda mevcuttur. İstenirse, altın için en az 1 kg, gümüş için en az 5 kg ve üzeri taleplerde; transfer, sigorta ve saklama gibi tüm masrafları karşılayacaklarına dair yazılı taahhüt veren müşterilere fiziki teslimat yapılır. Bu kapsamda katılım bankaları, altını alıp hükmen kabzederek kasalarında muhafaza eder ve müşteriye satışını gerçekleştirir; ancak müşterinin altının fiilen kendisine ulaşmasını istediği durumda, teslimat sürecindeki tüm giderler kendisine aittir. Sonuç olarak, kıymetli maden depo hesapları; altın ve gümüşe yatırım yapmak isteyen, ancak saklama imkânı bulamayan yatırımcılar için uygun ve meşru bir finansman aracıdır (TKBB, 2013, s. 67-68).

2.5. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri

Çalışmanın bu bölümünde katılım bankacılığı sistemindeki fon kullandırma yöntemlerinden bahsedilecektir. Bu yöntemler murabaha, mudarebe, müşareke, icare, selem, istisna ve sukuktan oluşmaktadır.

2.5.1. Murabaha

Murabaha, "kar ekleyerek mal satma" anlamına gelir ve banka müşterisinin ihtiyaçlarına uygun olarak bir ürün ya da hizmeti satıcıdan peşin alıp üzerine kar ekleyerek, belirli bir vadeyle müşteriye satmasını ifade eder. Bu nedenle, murabaha işlemi bazen "peşin alıp vadeli satma" şeklinde de tanımlanır. Katılım bankaları, sundukları murabaha hizmetiyle müşterilerinin çeşitli ürün ve hizmetleri faizsiz bir şekilde edinmelerine olanak tanır. Vadeli satışlar, tarih boyunca yaygın bir uygulama olmuştur. Çünkü ticaretin doğası gereği, bazen müşterilerin mali durumları, istedikleri ürünleri hemen alabilmelerine imkân tanımaz. Bu sebeple, ürün ve hizmetlerin vadeli şekilde alınması, sınırlı satışlar ve güvene dayalı bir sistemle mümkün olmuştur. Ancak güven sağlanmazsa, üçüncü tarafların müdahalesiyle bu

işlemlerin daha güvenli bir şekilde yapılması gerekliliği ortaya çıkar (Özsoy, 2012, s. 163).

Murabaha yönteminde, müşterinin peşin satın alması mümkün olmayan hammadde, yarı mamul veya mamul madde; teçhizat, makine ve bina gibi varlık ihtiyaçları, önce alıcı tarafından satıcı ve malın özellikleri ile fiyat bilgileri araştırılarak belirlenir. Müşteri bu ön bilgilendirmeye dayanarak bankaya başvuruda bulunur ve banka, talebin ticari ve hukuki açıdan uygunluğunu inceleyip olumlu sonuç alırsa sürece devam edileceğini bildirir. Daha sonra taraflar arasında, bankanın malın alım-satım maliyetinin hesaplanmasında dikkate alınacak unsurlar ile tarafların hak ve yükümlülüklerini ve işlemin genel çerçevesini içeren bir ön sözleşme imzalanır. Bu sözleşme ardından banka, yetkilisi veya vekili aracılığıyla malı satıcıdan peşin ödeyerek satın alır; mülkiyet bankaya geçtikten sonra üzerinde anlaşılan kar payı eklenerek müşteriye vadeli olarak satılır. Böylece faizsiz bankacılık ilkelerine uygun olarak, kişiler ve işletmeler ihtiyaç duydukları varlıkları üçüncü kişilerden peşin temin ettirip taksitle temin etme imkânı bulurlar (Özkaya, 2002, ss. 12–13).

Günümüzde katılım bankacılığı sistemindeki murabaha işlemi, tarihsel vadeli satışlarla aynı olmasa da güvenlik açısından farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Müşteri malı vadeli olarak edindiğinde, malın bedeli peşin olarak satıcıya ödenir ve bu ödeme banka garantisiyle yapılır. Ayrıca, her alım satım kayda geçirilir ve ilgili makamlara bildirilir, bu da katılım bankacılığı sisteminin devletin kayıt dışı sektörle mücadelesinde önemli bir avantaj sağlar (Aktepe, 2010, s. 87).

Konvansiyonel bankacılıkta uygulanan kredinin yerini katılım bankacılığı sektöründe mevcut kullanımdaki murabaha almıştır. Birbirlerinin yerine geçse de murabaha ve kredi arasında farklılıklar vardır. Murabaha ile kredi arasındaki bu farklılıklar aşağıda sıralanmaktadır (Yılmaz, 2010, ss. 11-14)

- Kredi işlemi yalnızca iki tarafı içerirken, murabaha işlemi üç tarafın yer aldığı bir süreçtir. Kredinin tarafları banka ve müşteri iken, murabaha işleminde banka, satıcı ve müşteri olmak üzere üç farklı taraf bulunmaktadır.
- Murabaha işlemi gerçek bir alım satım sürecini içerirken, kredi işlemi borç verme olarak tanımlanabilir. Kredide belirli bir miktar para bir süre boyunca

sağlanır ve karşılığında faiz alınır ya da ödenir. Murabaha ise gerçek bir ticaret işlemi olup, banka, ürünün alış fiyatına ek olarak belirli bir kâr payı talep eder.

- Murabaha işlemi tamamlandığında finansman süreci sona erer ve geri ödeme, önceden belirlenen vadelere uygun şekilde yapılır. Kredi işlemi ise borç verme işleminden ibaret olup, finansmanın sağlanıp sağlanmadığı konusunda bir belirsizlik olabilir; burada müşteri aldığı parayı ticari bir amaçla kullanarak finansman sağlamış olur.
- Kredinin farkı faiz, murabahanın farkı ise kar olarak ifade edilir. Faiz, belirli bir tutarın belirli bir süre boyunca kullanımı karşılığında ödenen farktır. Murabahada ise kar, bir ticaret işlemi sonucunda elde edilen farktır. Murabaha işleminde, müşteri malı belirli bir süre içinde alır ve bu süre boyunca maldan gelir elde etme potansiyeli olduğu için ekstra bir ücret öder. Satıcı ise mal bedelini vadeli almayı kabul ettiği için bu durum ona daha yüksek bir kar sağlar.
- Murabaha işleminde ödeme doğrudan banka tarafından satıcıya yapılır, dolayısıyla müşterinin finansmanı amacına uygun şekilde kullanma zorunluluğu vardır. Müşteri bankadan mal alarak ticaret yapmış olur ve bu işlem, kesilen fatura ile ticaretin doğruluğu kanıtlanmış olur. Ancak kredi işlemlerinde, banka parayı doğrudan müşteriye öder ve müşterinin bu parayı yalnızca ticari amaçlar için kullanması garanti edilmez.

2.5.2. Mudarebe

Mudarebe, katılım bankacılığı çerçevesinde finansman sağlama yöntemlerinden biri olarak kullanılırken, bu uygulamanın kökeni İslam öncesi döneme kadar gitmektedir. Eski toplumlarda büyük sermayeye sahip ancak ticari bilgi ve deneyimi eksik olan bireyler, ticaret bilgisine sahip fakat sermaye yetersizliği çeken kişilerle bir araya gelerek ticaret yapmayı başarmışlardır. Bu iş birliği mudarebe adıyla anılmaktadır (Eskici, 2007, s. 59). Günümüzde de mudarebe benzer şekilde işlevini sürdürmektedir. Bu, bir yatırım projesini hayata geçirmek amacıyla bir tarafın sermaye sağladığı, diğer tarafın ise uzmanlık ve becerisinden

yararlandığı bir finansman modeline dayanan bir sözleşme türüdür. Bu yöntemle, banka müşterisine, işlerinin düzenli ve sorunsuz şekilde yürütülmesini talep edebilir. Ayrıca, potansiyel kötüye kullanım riskine karşı, yeterli başarıyı gösteremeyen ve kar oluşturmamayan kişilere fon sağlanmayabilir. Bu şartları karşılayan güvenilir kişilere ise faizsiz bankalar aracılığıyla mudarebe fonu verilebilir. Mudarebe ortaklık sisteminde, sermaye sahibi olan ortak, yatırdığı sermayeyi faizsiz yöntemlerle işleyen tekafül sigortalarıyla güvence altına alabilir. Ayrıca, ortaklık sözleşmesinde şartlar belirtilmemişse, üçüncü şahıslar da mudarebe sermayesine kefil olabilir veya garanti verebilirler. Sermaye sahibi, müteşebbisin niyet ve sözleşme kurallarına uygun davranmaması durumunda meydana gelen zararlar için teminat talep edebilir (Özsoy, 2012, ss. 174-175).

Mudarebe uygulaması, İslami finans sisteminin temel finansman yöntemlerinden biri olup, emek ve sermaye arasında ortaklık esasına dayanmaktadır. Bu yöntem kapsamında, sermayenin tamamı katılım bankası tarafından sağlanırken, fon kullanan müşteri ise işin yürütülmesinde emeğini ortaya koyar. Bu işleyiş sayesinde, sermaye sahibi üretim sürecine doğrudan müdahil olmadan gelir elde etme imkanına kavuşurken, iş yapma kabiliyeti olan ancak sermayesi bulunmayan girişimciler de ekonomik faaliyete katılma fırsatı elde eder (Sümer & Onan, 2015, s. 301).

Mudarebe ortaklığı sonucunda eğer işten kar elde edilirse, bu kar taraflar arasında önceden belirlenen oranlarda paylaşılır. Katılım bankası hem sağladığı sermayeyi hem de kâr payını alırken, girişimci de emeğine karşılık gelen kâr payını elde eder. Ancak faaliyet sonucunda zarar meydana gelirse, girişimci emeğini yitirirken, banka yalnızca sermayesini kaybetmiş olur. Bu yönüyle mudarebe, riskin adil bir şekilde dağıtıldığı, taraflar arasında sorumluluk ve kazancın dengeli biçimde paylaşıldığı bir finansman modeli olarak öne çıkmaktadır (Bayındır, 2007, s. 262).

Bilgi, yetenek ve ticari beceriye sahip ancak sermayesi yetersiz kişiler ile büyük sermaye birikimine sahip fakat bilgi, deneyim ya da sağlık yönünden iş yapmaya uygun olmayan kişiler, mudarebe sözleşmesi çerçevesinde bir araya gelebilir. Bu sayede kullanılmayan sermaye ve iş gücünden yararlanılmış olur. Mudarebe ortaklığında elde edilen kar, önceden belirlenen oranlar doğrultusunda

sermaye sahibi ile emek sahibi arasında paylaşılır. Eğer faaliyet zarar ile sonuçlanırsa, tüm zarar sermaye sahibine aittir; emek sahibinin kaybı ise emeğinin karşılığını alamaması, yani yaptığı işin sonuçsuz kalmasıdır (Hancı, 2007, s. 88).

2.5.3. Müşareke

Müşareke, bir işletmenin sermayesine katılarak o işletmeye ortak olmayı ifade eden, katılım bankacılığında uygulanan temel finansman modellerinden biridir. Bu yöntem, yalnızca sermaye aktarımını değil, aynı zamanda doğrudan ortaklık ilişkisini de kapsar. Taraflar, işletmeye sermaye koyarak ortaklık ilişkisi kurar; bu ortaklık çerçevesinde elde edilen kar da üstlenilen risk de paylaşılır. Müşarekenin mudarebeden en önemli farkı, her iki tarafın da hem sermaye koyması hem de faaliyette etkin rol almasıdır. Oysa mudarebe modelinde yalnızca bir taraf sermayedar olup pasif kalırken, diğer taraf aktif girişimci olarak emeğini ortaya koyar. Ayrıca mudarabede meydana gelen mali zarar yalnızca sermaye sahibine aitken, müşareke modelinde oluşan zarar taraflarca sermaye oranında paylaşılmaktadır (Takan, 2002, s. 17). Faizsiz finans ilkelerine göre faaliyet gösteren katılım bankalarında müşareke işlemi, birden fazla girişimcinin ortaklık temelinde bir projeyi finanse etmek istemesiyle başlar. Bu girişimciler, proje için gerekli finansmanı sağlamak üzere katılım bankasına başvururlar. Banka, diğer ortaklarla birlikte sermaye koyarak projeye iştirak eder. Bu ortaklık çerçevesinde tüm taraflar, projenin yürütülmesine katılma hakkına sahiptir. Projeden elde edilen kar ya tarafların sermaye katkısı oranında ya da önceden kararlaştırılmış dağılım oranına göre paylaşılır. Ancak zarar durumu söz konusu olduğunda, bu zarar yalnızca tarafların projeye sağladıkları sermaye oranında üstlenilir (Kınalı, 2012, s. 87).

Müşareke finansman yöntemi, çoğunlukla endüstriyel ekipman ve makine alımları gibi ticari faaliyetlerin finansmanında tercih edilmektedir. Bu modelde kar paylaşımı, tarafların iştirak oranlarına göre gerçekleştirilirken, zarar da aynı şekilde sermaye katkı oranına göre dağıtılmaktadır. Müşteri, bu yapıda kar elde edemediğinde sermayesinin dışındaki bir zararı üstlenmemektedir (Alkış, 2018, s. 129).

Murabaha işleminden farklı olarak müşareke modelinde hem sermaye hem de emek taraflarca aktif biçimde ortaya konmakta, yani tam anlamıyla ortaklık

ilişkisi kurulmaktadır. Murabaha'da bir taraf yalnızca sermaye, diğer taraf yalnızca emek sağlarken; müşareke sisteminde her iki taraf da finansman ve yönetim süreçlerinde yer almaktadır. Müşareke finansmanı yürütülürken dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunlar arasında sözleşmenin belirli bir süre veya özel bir işleme yönelik yapılmış olması, tarafların finansal süreç hakkında bilgilendirilmesi, sözleşme süresince yeni ortaklık kurmadan önce uzlaşılması, kar oranlarının önceden belirlenmesi ve zararın sermaye oranlarına uygun şekilde dağıtılması yer almaktadır. Ayrıca söz konusu sermayenin paradan oluşması gerektiği ve bu tür sözleşmelerin tarafların karşılıklı kararı ya da taraflardan birinin vefatıyla sona ereceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Bulut & Er, 2012, ss. 150-151).

2.5.4. İcare

İslam hukuku, kiracının yarar sağladığı varlıkların belirli bir bedel karşılığında kiralanmasına izin verir. Kira sözleşmesinin geçerli sayılabilmesi için, tüm İslami hükümlere uygun olması; tarafların hak ve sorumluluklarının net biçimde tanımlanması; kira süresinin ve bedelinin önceden belirlenmiş, bilinen nitelikte olması gerekir. Bu unsurlar, sözleşmenin hem şeffaflığını hem de taraflar arasındaki güveni temin eder (Ahmad, 1993, s. 45).

İcare, kiralama işlemi anlamına gelir ve modern bankacılıkta leasing olarak bilinen modeli ifade eder. Bankacılık terimleri açısından icare, bir kurumun İslam hukukuna uygun bir şekilde sahip olduğu bir varlığı, belirlenmiş bir kira geliri elde etmek amacıyla müşterisine kiralaması anlamına gelir. İslam hukukunda icare, yalnızca menkul ve gayrimenkul malların kiralanmasını değil, aynı zamanda iş ve hizmet sözleşmelerini de kapsayan bir terimdir. Ancak kiralanacak mal veya hizmetin İslam hukukuna uygun olması zorunludur. Katılım bankaları, faizsiz bankacılık ilkelerine uygunluk sağladığı sürece her türlü kira finansmanını gerçekleştirebilir. Buradaki en önemli husus, kiralanmak istenen mal veya hizmetin önce kurum tarafından satın alınmış veya kiralanmış olmasıdır (Odabaşı, 2010, ss. 46-49).

2.5.5. Selem

Selem ödemenin nakit olarak sözleşme anında yapıldığı, ancak satın alınan varlığın teslimatının, önceden belirlenmiş tarihe kadar ertelendiği bir alım-satım işlemidir (Akbulak ve Özgüç, 2004, s. 4). Selem İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde de bilinmekteydi. Selem, özellikleri önceden belirlenmiş bir malın bedelinin peşin olarak ödenmesi ve malın ilerleyen bir tarihte teslim edilmesi koşuluyla yapılan bir sözleşme türüdür. İşleyiş açısından, ileri tarihe yapılan satışların tersine çalışan bu yöntem, İslamiyet'in ilk yıllarında yaygın olarak kullanılmıştır. O dönemde çiftçiler, hasat zamanı elde edecekleri ürünleri, ekim döneminde selem yöntemiyle satıp, bu şekilde tohum ve gübre gibi ihtiyaçlarını temin ediyorlardı. Ancak selem, sadece buğday ve arpa gibi tarım ürünleriyle sınırlı olmayıp, her tür mal için uygulanabilen bir sözleşme şeklidir. (Şahin, 2007, s. 58).

Selem işlemleri sırasında, banka ile satıcı arasında kurulan akit ürünün cinsi, türü, özellikleri, miktarı, ücreti, teslim edilecek yeri ve teslim zamanı gibi ayrıntıların açıkça belirtilmesi gereklidir. Bu şekilde yapılan bir selem sözleşmesiyle, gelecekte üretilecek mallar önceden satılmış ve gerekli finansman sağlanmış olur. Selem işlemlerini daha iyi kavrayabilmek ve uygulamada kolaylık sağlamak için bu yöntemin temel özelliklerini ve şartlarını detaylı şekilde incelemek faydalı olacaktır (Bayındır, 2007, s. 261). Selem işleminin başlıca özellikleri ve koşulları aşağıdaki gibidir (Tunç, 2010, s. 150).

- *Peşin Ödeme:* Malın bedeli, sözleşme esnasında satıcıya peşin olarak ödenir. Bu uygulama, alıcının mal bedelini ödemek için başka bir kişi ya da kurumla borç ilişkisine girmediğini ve böylece borçların birbirine karışmasını engellediğini gösterir. Aynı zamanda, satıcıya üretim için gereken likiditeyi baştan sağlar.
- *Standart Mallar:* Selem işlemi, sadece kalite düzeyi ve miktarı açısından standartlaştırılabilir mallar için uygulanabilir. Örneğin, değerli taşlar gibi her biri farklı ölçü ve değere sahip ürünler selem konusu yapılamaz.
- *Belirsizlikten Kaçınma:* Teslim öncesi zarar görebilecek ya da yok olabilecek ürünler, örneğin belirli bir çiftliğin mahsulü veya belirli bir ağacın meyvesi, selem sözleşmesine dahil edilemez. Bu tür ürünlerin sözleşme konusu olması, teslim belirsizliği nedeniyle ticari anlaşmazlıklara yol açabilir.

- *Malın Niteliklerinin Belirtilmesi:* Gelecekte yaşanabilecek belirsizliklerin ve anlaşmazlıkların önüne geçmek için, işleme konu olan malın özellikleri sözleşmede açık ve detaylı bir şekilde belirtilmelidir.
- *Miktarın Netliği:* İşlemde konu olan malın miktarı belirgin biçimde ifade edilmelidir.
- *Teslim Yeri ve Zamanı:* Emtianın teslim edileceği yer ve tarih sözleşmede açıkça belirtilmelidir.
- *Karşılıklı Teslim Edilecek Mallar:* İki tarafın karşılıklı olarak birbirine mal teslim edeceği durumlarda selem uygulanamaz. Bu tür işlemlerde her iki malın da aynı anda teslim edilmesi gereklidir.

2.5.6. İstisna

Katılım bankacılığında kullanılan finansman yöntemlerinden biri olan istisna sözleşmesi (ya da diğer adıyla eser sözleşmesi), müşterinin belirli nitelik ve özellikleri tanımlanmış bir malın üretimini bankadan ya da üreticiden talep etmesi üzerine kurulan bir anlaşma türüdür. Bu tür sözleşmelerde mal henüz ortada yoktur; üretim, müşteri talebine göre ve çoğu zaman özel koşullara uygun şekilde gerçekleştirilir. Bu yönüyle istisna, üretime dayalı bir akit olarak dikkat çeker. İstisna sözleşmesinin selemde temel farkı, selemde malın peşin ödeme karşılığında teslim edilmesi gerekirken, istisna sözleşmesinde ödeme zamanı esnek olup taraflar arasında belirlenen ileri bir tarihte de yapılabilir. Ayrıca istisnada sipariş üzerine üretim söz konusu olduğundan mallar genellikle standart dışıdır; buna karşılık selem akdinde standart mallar tercih edilir (Şahin, 2007, s. 58).

İslam ekonomisi çerçevesinde uygulanan finansman yöntemlerinden biri olan istisna sözleşmesi, müşterilerin belirli özelliklere sahip bir malı sipariş ederek, üreticinin bu malı önceden kararlaştırılan bedel karşılığında üretmeyi taahhüt etmesi esasına dayanmaktadır. Bu sözleşme biçimi, ilk bakışta selem akdi ile benzerlik göstermesine rağmen, aralarında temel bazı farklar bulunmaktadır. Özellikle malın üretim süreci, standardizasyon durumu ve ödeme zamanı gibi unsurlar bakımından iki sözleşme tipi birbirinden ayrılmaktadır. İstisna sözleşmesinde, genellikle üretilecek mal standart dışı yani sipariş üzerine özel olarak hazırlanır ve mal bedelinin ödemesi

ileri bir tarihte gerçekleştirilebilir. Oysa selem akdinde, malın standardize edilmiş olması ve bedelin peşin ödenmesi esastır (Özsoy & Sayar, 2018, s. 85).

Katılım bankacılığı uygulamalarında istisna sözleşmeleri, özünde selem sözleşmesinin özel bir türü olarak değerlendirilebilmektedir. Bu sözleşme türünde de henüz var olmayan bir malın ya da eserin üretimi için önceden ödeme yapılmakta; üretici, belirlenen süre zarfında söz konusu ürünü teslim etmeyi taahhüt etmektedir. Katılım bankası, üreticiyle yaptığı istisna sözleşmesi kapsamında malın üretim bedelini peşin olarak öder ve üzerine kâr marjı ekleyerek bu malı üçüncü bir tarafa satar. Böylece hem finansman sağlanmış olur hem de bankanın gelir elde etmesi mümkün hale gelir. Ancak, istisna sözleşmeleri, özellikle inşaat sektöründe olduğu gibi uzun vadeli ve teknik detaylara dayanan alanlarda önemli riskler barındırmaktadır. Üretilecek malın sözleşmede belirtilen özellikleri taşımaması, üretimin gecikmesi veya kusurlu mal teslimi gibi durumlar bu riskler arasında yer alır. Bu nedenle, uygulamada sözleşmelere ceza koşulları eklenerek risk azaltma stratejileri uygulanmaktadır. Ayrıca, müşteri talebi doğrultusunda, üretim sürecinin takibi amacıyla bankalar tarafından bir temsilci (vekil) atanabilmekte ya da bu görev için bağımsız denetçiler görevlendirilebilmektedir. Bu tür önlemler, hem müşterinin haklarını güvence altına almakta hem de bankanın operasyonel risklerini minimize etmektedir (Bafra, 2015, s. 95).

2.5.7. Sukuk

Arapça kökenli olan “sukuk” terimi, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden biri olarak kullanılmakta olup, Türkçede “finansal sertifika” olarak karşılık bulmaktadır. Sukuk, geleneksel bankacılıkta yer alan “bono” benzeri bir enstrüman olarak değerlendirilse de içerik ve yapı bakımından bonodan önemli ölçüde ayrılmaktadır. Zira bonolar sabit faiz getirisini esas alırken, bu durum İslam hukukunda faiz yasağına aykırılık teşkil etmektedir. Buna karşın, sukuk faizsiz finans ilkelerine uygun olarak yapılandırılmış menkul kıymetler arasında yer almakta ve bir varlık sepeti üzerinde hak sahipliği temeline dayanmaktadır. Sukuk yatırımcıları, yatırdıkları sermayenin belirli bir ticari faaliyet çerçevesinde kullanılacağını bilmekte ve bu faaliyet sonucunda elde edilen kar üzerinden gelir elde etmektedir. Bu yönüyle sukuk, yalnızca sabit getirili bir finansman aracı olmanın ötesine geçmekte hem

yatırımcıyı reel sektörle buluşturmakta hem de İslami esaslara uygun ekonomik faaliyetleri teşvik etmektedir. Ayrıca, sukuk uygulamaları aracılığıyla katılım bankalarının yalnızca faizsiz kazanç sağlamayı değil, aynı zamanda ekonomik canlılığı desteklemeyi ve toplumsal faydayı artırmayı amaçladığı görülmektedir (Ustaoglu, 2014, s. 54).

Sukuk ile tahvil arasındaki temel farklar, bu iki finansal enstrümanın yapısal ve hukuki özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Her şeyden önce, sukuk yatırımcısına belirli bir varlık üzerinde mülkiyet hakkı sağlarken, tahvil yalnızca borç-alacak ilişkisine dayanır; yani tahvil sahibinin varlık üzerinde herhangi bir sahipliği söz konusu değildir. Bir diğer önemli fark, sukukun İslami finans ilkelerine uygun olarak yapılandırılması zorunluluğudur. Bu kapsamda, sukuk aracılığıyla finanse edilen tüm faaliyetlerin İslami kurallara uygunluğu gözetilmekte; buna karşılık tahvil ihracı ve yatırımı açısından herhangi bir dini veya etik sınırlama bulunmamaktadır. Tahvil yalnızca finansal piyasa düzenlemeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Kazanç açısından değerlendirildiğinde de sukuk ile tahvil arasında önemli bir ayrım mevcuttur. Sukuk yatırımcısı, ilgili ticari faaliyetin başarılı olmasına bağlı olarak gelir elde eder; bu da kazancın yanı sıra zarar riskinin de mevcut olduğu anlamına gelmektedir. Oysa tahvil yatırımcısı, vade sonunda anaparasını ve önceden belirlenmiş sabit faiz gelirini garanti altına alır. Dolayısıyla sukuk, riskin paylaşımını esas alırken; tahvil, riskten arındırılmış sabit getirili bir yapı sunar (Akıncı, 2016, ss. 61–62).

Faizsiz yatırım yapmak isteyen bireyler için sukuk, sıklıkla "faizsiz tahvil ve bono" olarak tanımlanmaktadır. Bu finansal enstrüman, bir şirketin aktif olarak kullandığı varlıkları teminat göstererek sermaye ihtiyacını karşılamasında kullanılan etkili bir araçtır. Sukuk, yalnızca özel sektör tarafından değil, aynı zamanda kamu sektörü ve devlet hazineleri tarafından da yaygın şekilde tercih edilen bir borçlanma aracıdır (Orhan, 2018, s. 3).

Sukuk, geleneksel tahvil ve bonolara alternatif olarak geliştirilmiş ve İslami prensiplerle uyumluluğu esas alan finansal araçlardır. İslam hukukunda faizin yasaklanması nedeniyle, sukukta borç alan ile borç veren arasında risk ve getiri paylaşımı söz konusudur; bu anlamda taraflar iş ortaklığı kapsamında değerlendirilir. Sukukun temelinde ticari bir işlem yer almakta olup, bu işlem sukukun türüne bağlı

olarak vadeli varlık alım-satımı, varlık kiralama veya ortak girişim kurulması şeklinde olabilir (Yakar vd., 2013, s. 74).

Sukuk, dayanak varlığın değeri oranında ihraç edilen sertifikalarla mülkiyet haklarının geniş yatırımcı kitlesine dağıtıldığı bir menkulleştirme modelidir. Faiz yasağı gereği getiriler, kira geliri veya kâr payı şeklinde ödenir. Likit bir araç olan sukuk, türüne bağlı olarak ikincil piyasalarda alınıp satılabilmektedir. İslami finans ilkeleri doğrultusunda aşırı belirsizlik (ğarar) içeren işlemlerden kaçınılır. Sukuklar, sahibinin hak ve yükümlülüklerini gösteren nama veya hamiline yazılı senetler olarak düzenlenir ve tüm ihraç ile ikincil piyasa işlemleri şeriatı uygun kurallara göre yürütülür.

Finansman şekillerine göre çeşitlilik gösterilen sukuklar içerisinde en yaygın kullanılan sukuklar aşağıda ele alınmıştır.

2.5.7.1.Mudarebe Sukuku

Bu sukuk türünde, yatırımcılar sermaye sağlayıcı olarak sermayeyi temin ederken, ihraç eden taraf ise mudarib (yönetici) sıfatıyla bu sermayeyi bilgi ve deneyimi doğrultusunda değerlendirir. Elde edilen kazanç, önceden belirlenmiş paylaşım oranlarına göre dağıtılır. Ancak, yatırımcıların koyduğu sermayenin geri ödemesi garanti edilmez. Mudaraba sukuku, özellikle “risk sermayesi” yöntemiyle önemli projelere finans desteği sağlamak için kullanılır. İşlemden, özel bir aracı kuruluş devreye girerek sukuk alıcılarını projeye hissedar yapar (Tunç, 2010, s. 156).

2.5.7.2. Müşareke Sukuku

Müşaraka sukuku, ortaklık sözleşmesi esasına dayanarak hem mevcut bir işin finansmanını güçlendirmek hem de yeni projelerin hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla ihraç edilir. Sertifika sahipleri, ellerindeki pay oranında ilgili proje veya faaliyet üzerinde ortaklık hakkına sahip olurlar. Bu şekilde, likit olmayan varlıklara mülkiyet hakkı kazandırılrsa da, Müşaraka sukuku sertifikaları ikincil piyasalarda alınıp satılabildiği için likidite özelliği taşır. Başka bir ifadeyle, bu sertifikalar devredilebilir menkul kıymetler niteliğindedir ve piyasada işlem görebilir (Tok, 2009, s. 19).

2.5.7.3. Murabaha Sukuku

Bu sukuk türünde, banka, müşterilerini sektörel bazda gruplandırarak her sektör için gerekli olan finansman ihtiyacını belirler. Daha sonra bu ihtiyaçları karşılamak için özel bir aracı kuruluş ile iletişime geçer ve gerekli kaynak miktarını iletir. İşlemde beş taraf yer alır. Bunlar banka, müşteri grubu, özel bir aracı kuruluş, mal satıcıları ve sukuk yatırımcılarıdır. Bu yöntemde kâr payı ödemeleri toplu ya da taksitli olarak yapılabilir (Tunç, 2010, s. 156).

2.5.7.4. Selem Sukuku

Selem sukuk, finansal türev ürünlerinden olan forward işlemlerine benzerlik göstermektedir. Bu sözleşme türünde, satıcı belirli bir malı önceden kararlaştırılan bir tarihte teslim etmeyi taahhüt ederken, mal bedelini peşin olarak almaktadır. Ancak, forward sözleşmelerinde yer alan belirsizlik unsuru nedeniyle ve bu belirsizliğin faiz doğurması sebebiyle İslam hukuku kapsamında forward işlemleri yasaklanmıştır. Bu nedenle, salam sukukta mal bedelinin tamamının önceden ödenmesi, teslim tarihinin kesin olarak belirlenmesi ve vadeden önce malın yeniden satılmasının engellenmesi gibi düzenlemelerle belirsizliğin önüne geçilmiştir (Büyükkakın & Önyılmaz, 2012, s. 3). Salam kapsamındaki işlemlerde ise malın fiyatı peşin olarak ödenmekte, fakat teslimatı belirlenen ileri bir tarihe bırakılmaktadır. Anlaşmalarda malın konusu, fiyatı ve teslim tarihi net biçimde belirlenmekte, eğer mal zamanında teslim edilmezse alıcı ödeme tutarını geri alma ya da mal teslim edilene kadar bekleme hakkına sahiptir (Yılmaz, 2014, s. 91).

2.5.7.5. İstisna Sukuku

Bu sukuk türü, özellikle inşaat ve taahhüt projelerinde finansman sağlamak için kullanılır. Konut, köprü, baraj gibi büyük projeler bu sukuk yöntemiyle finanse edilebilir. Proje sahibi, hayata geçirmek istediği proje için bankaya müracat eder. Banka ise projeyi üstlenici firmalara devreder. Taşeron firma ile banka arasında, projeyi belirli bir tarihte teslim etmeyi taahhüt eden bir sözleşme imzalanır. Bu sözleşme, satış sözleşmesi niteliği taşır (Eken & Koroğlu, 2008, s. 40).

2.5.7.6. İcare Sukuku

İcare sukuku, uygulamada sıklıkla “sat ve geri kirala” modeliyle hayata geçirilir. Bu yapıda, varlık sahibi olan kaynak kuruluş, kiraya elverişli varlıklarını özel amaçlı bir aracı kuruluşa devreder; ardından bu varlıkları belirli bir süre için geri kiralayarak kullanmaya devam eder. Yatırımcılara sağlanan getiri, kira gelirleri üzerinden elde edilir. Türkiye’de bu uygulama, "Kira Sertifikaları Tebliği" ile yasal zemine oturtulmuş olup, küresel ölçekte en yaygın biçimde kullanılan sukuk çeşidi olarak öne çıkmaktadır. İlgili varlıklar üzerindeki tam kontrol imkânı ve düzenli kira gelirinin sağladığı avantajlar, icare sukukunun yatırımcılar tarafından tercih edilmesinde önemli rol oynamaktadır. (Eken & Köroğlu, 2008, s. 40).

2.6. Faizsiz Finansal Yapının Rekabetçi Güçleri ve Zayıf Noktaları

Yakın dönemde dünyada faizsiz finansman modelinin ortaya çıkışı, Türkiye’de özel finans kurumlarının kurulması ve bu yapıların zamanla katılım bankalarına dönüşüm süreci ile birlikte, sektöre yönelik geleceğe dair beklentiler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, faizsiz finans sisteminin yalnızca güçlü yönler değil, aynı zamanda çeşitli zayıf yönler de barındırdığı görülmektedir. Bu güçlü ve zayıf yönler aşağıda başlıklar halinde yer almaktadır (İslamoğlu & Can, 2023, s. 472; Nural, 2024, s. 1471).

2.6.1. Katılım Bankacılığı Sisteminin Güçlü Yönleri

- *Reel Ekonomi ile Yüksek Uyum:* Katılım bankacılığı, işlemlerinde dayanak varlık şartı araması nedeniyle spekülatif faaliyetlerden uzak durmakta, bu yönüyle reel ekonomik faaliyetlerle yüksek düzeyde uyum sergilemektedir.
- *Faiz Hassasiyeti Taşıyan Tasarrufların Ekonomiye Kazandırılması:* Faizsiz finans ilkelerine uygun ürün ve hizmetler aracılığıyla, faiz hassasiyeti taşıyan birey ve kurumların birikimlerinin âtil kalması önlenmekte ve bu kaynaklar ekonomik sistem içerisine dahil edilmektedir.
- *Müşteri Sadakati:* Katılım bankacılığı müşterilerinin sistemle olan ilişkilerinde yüksek düzeyde sadakat göstermeleri, bankaların sürdürülebilirliği açısından önemli bir avantaj sunmaktadır.

- *Sektörel Tamamlayıcılık:* Faizsiz ürün ve hizmetlerin sunduğu farklılaşma, konvansiyonel bankacılığa alternatif bir yapı olarak sektör içinde tamamlayıcı bir rol üstlenmesini sağlamaktadır.
- *Toplumsal ve Kültürel Uyum:* Katılım bankacılığı iş modeli, Türkiye'nin sosyal, kültürel ve tarihsel değerleriyle uyumlu bir felsefeye dayandığından dolayı toplum nezdinde daha güçlü bir meşruiyet zemini bulmaktadır.
- *Kıymetli Madenlere Yönelik Ürün Geliştirme Potansiyeli:* Altın ve diğer kıymetli madenlere dayalı faizsiz finansman ürünleri, müşterilere alternatif yatırım ve tasarruf imkânları sunmakta ve farklılaşma kapasitesini artırmaktadır.
- *Düşük Masraf ve Komisyon Politikaları:* İşlem maliyetleri açısından değerlendirildiğinde, katılım bankalarının geleneksel bankalara kıyasla daha düşük masraf ve komisyonlar uygulaması müşteri çekiciliğini artırmaktadır.
- *Kayıt Dışılıkla Mücadele:* İşlemlerin şeffaf ve belgeli yürütülmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin engellenmesine katkı sunmaktadır.
- *Krizlere Karşı Görece Dayanıklılık:* Doğrudan reel sektörün fonlanmasına dayanan model, katılım bankalarının ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmesini sağlamak ve kriz ortamlarında daha dirençli kalmalarına imkân tanımaktadır.
- *Faizsizlik İlkesine Uyum Denetimi:* Katılım bankalarının faaliyetlerinin düzenli olarak şeriata uygunluk denetimine tabi tutulması, etik finans anlayışı açısından sektöre özgünlük kazandırmaktadır.
- *Dijital Uyum ve Maliyet Avantajı:* Dijital bankacılık alanında yaşanan gelişmelerin benimsenmesi sayesinde şubeleşme maliyetleri azalmış, hizmet sunumunda verimlilik artmıştır.
- *Kamusal Destek ve Sermaye Girişi:* Son yıllarda kamu tarafından faizsiz finans sistemine yönelik destekleyici politikaların benimsenmesiyle kamu sermayeli katılım bankalarının kurulması, sektördeki güveni ve büyüme potansiyelini artırmıştır.

- *Yüksek Potansiyel Müşteri Tabanı:* Türkiye'nin demografik yapısı dikkate alındığında, konvansiyonel bankacılığa göre katılım bankacılığına yönelik daha geniş bir potansiyel müşteri kitlesi bulunmaktadır.
- *İslam Ülkeleriyle Artan Ticari İlişkiler:* İslam ülkeleriyle gelişen dış ticaret olanakları ve artan sermaye hareketliliği, katılım bankalarının uluslararasılaşma potansiyelini güçlendirmektedir.
- *Petrol Geliri Yüksek Ülkelerden Sermaye Çekme Potansiyeli:* Körfez ülkeleri gibi yüksek likiditeye sahip İslam ülkelerinin sermayesinin Türkiye'ye yönlendirilmesi, faizsiz finans sistemi sayesinde daha kolay ve güvenli hâle gelmektedir.
- *Finans Merkezi Vizyonuyla Uyum:* İstanbul'un küresel bir finans merkezi olma hedefi çerçevesinde, katılım bankacılığı sektörü faizsiz finans sisteminin merkezlerinden biri olma yönünde stratejik bir konuma sahiptir.

2.6.2. Katılım Bankacılığı Sisteminin Zayıf Yönleri

- *Sermaye Yetersizlikleri:* Sektördeki oyuncuların birçoğunun öz kaynak yapısının yeterli düzeyde olmaması, katılım bankalarının ölçek ekonomisi elde etmesini ve büyük hacimli işlemlerde etkin rol almasını sınırlandırmaktadır.
- *Yetersiz Dağıtım Kanalları:* Geleneksel bankalarla kıyaslandığında, katılım bankalarının fiziksel şube ağı ve dijital bankacılık kanallarının yaygınlığı yeterli seviyeye ulaşmamıştır.
- *Piyasa Dalgalanmalarına Hassasiyet:* Kâr-zarar ortaklığına dayalı yapısı nedeniyle, özellikle piyasalarda volatilitenin yüksek olduğu dönemlerde, katılım bankalarının kâr dağıtım mekanizması daha kırılgan hâle gelmekte, müşteri güvenini zedeleyebilmektedir.
- *Rekabet Zorlukları ve Ürün Sınırlamaları:* İslam hukukuna uygunluk zorunluluğu, bazı ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde katılım bankalarını kısıtlamakta; bu durum, konvansiyonel bankalarla rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

- *Kredi Kartı Pazarında Geri Kalma:* Katılım bankalarının kredi kartı alanında inovatif ürünler geliştirememesi, tüketici nezdinde rekabet avantajını azaltmaktadır.
- *Sınırlı Sermaye Piyasası ve Hazine Ürünleri:* Hazine işlemleri ve sermaye piyasası enstrümanları bakımından ürün çeşitliliği ve derinliğin yetersiz oluşu, yatırımcı çekme kapasitesini düşürmektedir.
- *Murabaha Odaklılık:* Kâr/zarar ortaklığı gibi katılım bankacılığına özgü finansman yöntemleri yerine, %95'in üzerinde murabaha (vadeli satış) işlemlerine yoğunlaşılması, sektörün teorik ilkeleriyle pratik uygulamaları arasında ciddi bir kopukluk yaratmaktadır.
- *Nakit Kredi Eksikliği:* Geleneksel bankalarda olduğu gibi, müşterilere doğrudan nakit kredi sağlanamaması, bazı müşterilerin finansal ihtiyaçlarına yeterince yanıt verilememesine neden olmaktadır.
- *Zorunlu Belgelendirme Süreçleri:* Tüm işlemlerin dayanak varlığa, belgeye ya da faturaya dayanma zorunluluğu hem işlem sürelerini uzatmakta hem de operasyonel yükü artırmaktadır.
- *Uygulamalarda Yeknesaklık Sorunu:* Katılım bankalarının aynı işlem türlerinde farklı uygulamalar benimsemesi, hem müşteri nezdinde kafa karışıklığına neden olmakta hem de sistemin şeffaflığını ve güvenilirliğini zedelemektedir.
- *Akademik Altyapı Eksikliği:* Katılım bankacılığına ilişkin akademik yayınların ve saha çalışmalarının sınırlı olması, sektörün bilgi üretim kapasitesini kısıtlamakta, gelişimi için gerekli teorik zemini zayıflatmaktadır.
- *Toplum Tarafından Yetersiz Tanınma:* Faizsiz finans sisteminin ve katılım bankacılığı uygulamalarının toplum nezdinde yeterince anlaşılmamış olması, sisteme yönelik güvensizlik ve tereddütlerin devam etmesine neden olmaktadır.
- *İletişim Dili ve Kavramsal Tutarsızlık:* Faizsiz finans kavramlarının iletişim kanallarında farklı biçimlerde kullanılması hem akademik hem de pratik düzeyde ortak bir dil oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

- *Toplumsal Önyargılar:* Özellikle seküler kesimler başta olmak üzere, toplumun bazı kesimlerinde faizsiz finans sistemine yönelik önyargılar bulunmaktadır.

2.7. Katılım Bankacılığına İlişkin Literatür Taraması

Coşkun (2008), tarafından 1976'dan başlayarak Türkiye'deki katılım bankacılığının tarihsel gelişimi ve sektördeki yerini, oran analizi ile 1983–2008 döneminde değerlendirilmiştir. Sonuçta, katılım bankalarının pazardaki payının %4 civarında olduğu ve kârlılık açısından ticari bankalara yakın performans gösterdikleri, ancak ürün çeşitliliğinde iyileştirmeye açık oldukları vurgulanmıştır.

Özsoy vd., (2013) yaptıkları çalışmanın amacı Türkiye'de katılım bankalarının tercih edilme nedenlerine ilişkin literatüre katkı sağlamaktır. Araştırma kapsamına, Bolu ilinde faaliyet gösteren üç katılım bankasının müşterilerinden rastgele seçilen 217 kişilik bir örneklem alınmıştır. Veri toplama aracı olarak uygulanan anket sonrasında elde edilen veriler üzerinde açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, katılım bankası tercihlerini en fazla etkileyen faktör “hizmet/ürün kalitesi” olarak belirlenmiştir. Bunu sırasıyla “imaj ve güven”, “personel kalitesi” ile “dini ve çevresel motivasyonlar” faktörleri takip etmiştir.

Dinç'in (2016) yılında yaptığı çalışmanın amacı, Türkiye'de katılım bankalarının İslam fihhına uygunluk denetimini üstlenen danışma kurullarını (Shariah boards) kurumsal yönetim bağlamında değerlendirmektir . Yöntem olarak Türkiye'deki mevcut hukuki düzenleme eksiklikleri ile dünya uygulamalarında AAOIFI ve diğer uluslararası standartlar karşılaştırmalı olarak incelenmiş; danışma kurulu yapıları, sorumlulukları ve bağımsızlık ilkeleri ele alınmıştır. Sonuçta, Türkiye'deki danışma kurullarının kararlarının yasal bağlayıcılık ve sorumluluk kriterleri çerçevesinde düzenlenmediği, kurumsal yönetim ilkelerine entegre edilmeleri halinde uluslararası yatırımcı güveninin artırılacağı ve Shariah-compliance riskinin minimize edileceği vurgulanmıştır.

Bakkal'ın (2016) çalışmasının amacı, katılım bankalarının hâlihazırda yüzde 90'ın üzerinde gelir kaynağı olarak kullandığı murâbaha yöntemine alternatif olarak,

faizsiz dış gelir kaynaklarının nasıl çeşitlendirilebileceğini araştırmaktır . Yöntem olarak literatür taraması ve güncel uygulama örneklerinin analizi yoluyla murâbaha dışındaki karz-ı hasen, müşâreke ve selem gibi İslami finansman enstrümanları ile non-interest gelir kalemleri incelenmiştir. Sonuç olarak, özellikle enflasyonist dönemlerde katılım bankalarının maruz kalabilecekleri kayıpları bertaraf edecek ve gelirlerini artıracak en uygun uygulamanın karz-ı hasen yerine müşâreke (ortaklık) yöntemi olduğu, gerektiğinde hissedarlarla ortaklaşa bir araştırma kurulu kurulmasının bankaların hem kârlılığını hem de İslami prensiplere uygunluğunu güçlendireceği önerilmiştir.

Gönen ve Gökçen'in (2017) yaptıkları çalışmanın amacı, katılım bankacılığı faaliyetlerinin toplumsal yansımalarını ve kurumsal firma temsilcilerinin bu faaliyetlere ilişkin algılarını incelemektir. Araştırma, Şubat–Mart 2017 tarihleri arasında İzmir ilinde, Ege Bölgesi Sanayi Odası'nın “İlk 100 Büyük Sanayi Kuruluşu” listesinde yer alan mevcut ve potansiyel kurumsal banka müşterileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı olarak uygulanan anketten elde edilen bulgular şunları göstermiştir: Kurumsal müşteriler, katılım bankacılığının özünde geleneksel bankacılıktan farklı bir hizmet modeli sunmadığı; daha çok geleneksel faaliyetlerin “dönüşümü” olarak algılandığı görüşüne sahiptir. Banka tercihinde sosyal veya dini motivasyonlardan ziyade, ekonomiye sağlanan katkı ve finansal kazanç önceliklidir. Bu sonuçlar, katılım bankacılığı uygulamalarının kurumsal müşteriler nezdinde daha etkili biçimde aktarılması ve tanıtım stratejilerinin güçlendirilmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Bozdoğan vd., (2018) beş katılım bankasının 2016 III. çeyrek–2017 IV. çeyrek dönemi CAMELS rasyo setini TOPSIS yöntemiyle değerlendirmiştir. Beş dönem için yaptıkları sıralamada en yüksek finansal performans Türkiye Finans Katılım Bankası'nda, en düşük performans ise Ziraat Katılım Bankası'nda gözlenmiştir.

Zafer ve Uysal'ın (2018) çalışmalarının temel amacı Haziran–Ekim 2014 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren 26 hisse senedi emeklilik yatırım fonunun risk-ayarlı getiri performansını Sharpe ve Treynor oranları aracılığıyla karşılaştırmaktır. Analiz sonuçları, fon yöneticilerinin piyasa zamanlama stratejilerinde genel olarak başarılı olduğunu, ancak faizsiz (İslami) hisse senedi

fonlarının performansının risk-ayarlı ölçütler açısından geleneksel fonların gerisinde kaldığını ortaya koymuştur.

Çağiran vd., (2019) yılında üç katılım bankası ile on ticari bankanın 2005–2015 dönemi mali performanslarını kriz öncesi (2005–2008), kriz (2008–2011) ve kriz sonrası (2011–2015) süreçlerde TOPSIS yöntemiyle analiz etmiştir. Sonuçlar, kriz döneminde katılım bankalarının ticari bankalara kıyasla daha iyi performans gösterdiğini; kriz öncesi ve sonrası dönemlerde ise ticari bankaların üstün olduğunu göstermiştir.

Arslan (2020), 2010–2018 verileriyle geleneksel bankalarla karşılaştırmalı bir değerlendirme yaptığı tez çalışmasında, katılım bankalarının ekonomik büyümeye pozitif katkısı; faiz hassasiyeti olan tasarrufları sisteme kazandırma ve finansal sisteme derinlik getirme yönleriyle önemi ortaya konmuştur.

Tetik ve Şahin'in (2020) yılında yaptıkları araştırmanın amacı, 2011–2019 döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren yedi katılım bankasının finansal performansını TOPSIS yöntemiyle analiz ederek değerlendirmektir. Bu tür çok kriterli değerlendirmeler, bankaların kriz, iflas ve likidite risklerine karşı önceden önlem almasını sağlar. Ayrıca güçlü bir finansal yapının, katılım bankalarının finans sektöründeki konumlarını güçlendirmede ve sürdürülebilir büyümeyi desteklemede kritik olduğu vurgulanmaktadır.

Şireci (2022), yüksek lisans tezinde, 2016–2021 yılları arasındaki dönemde geleneksel bankalar ile katılım bankalarının aktif büyüklük, toplanan fon, özkaynak ve kâr performans rasyoları karşılaştırmıştır. Oran analizleri sonucunda katılım bankalarının sermaye yeterliliği ve kârlılık performansında geleneksel bankalara yakınlığı; likidite ve ürün çeşitliliğinde ise geride kaldıkları tespit edilmiştir.

Bozkurt'un (2022), doktora tezinde CAMELS çerçevesi kullanılarak 2005–2020 dönemindeki performans farkları incelenmiş; katılım bankalarının sermaye yeterliliği güçlü bulunurken yönetim ve aktif kalite alanlarında geliştirilmesi gereken yanları olduğu; ekonomik katkılarının ise arttığı belirlenmiştir.

Kutbay (2022), tarafından Balıkesir’deki 50 işletme üzerinde yürütülen anket çalışmasında, kâr-zarar paylaşımı, sosyal sorumluluk ve ürün çeşitliliği gibi faktörlerin tercih sebepleri arasında öne çıktığı, dini hassasiyetin işletmelerin yarısında önemli bir rol oynadığı saptanmıştır.

Yıldız’ın (2023), CAMELS kriterleri çerçevesinde 2015–2021 verileriyle yapılan yüksek lisans tezinde, kamu ve özel katılım bankalarının sermaye yeterliliği bakımından güçlü, likidite ve piyasa riskine duyarlılık açısından farklılaştıkları; kamu bankalarının genel performansta bir adım önde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Harunoğulları’nın (2023), çalışmasının temel amacı, İslami prensiplere göre faaliyet gösteren katılım bankalarının bankacılık sektöründeki performansını incelemek ve bu bankacılık faaliyetlerinin reel ekonomiye katkısını değerlendirmektir. Çalışmada BDDK, TKBB ve IFSB kaynaklı finansal veriler toplanmış; bu veriler ışığında katılım bankalarının sektörel performansı karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analizde banka bazında aktif kalitesi, sermaye yeterliliği, kârlılık ve likidite rasyoları gibi temel finansal göstergeler kullanılmış, bulgular nicel finansal analiz yöntemleriyle yorumlanmıştır. Analiz sonuçları, katılım bankalarının reel iktisadi faaliyetlerde aracı olma konusunda önemli kurumsal deneyim ve birikime sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, katılım bankaları İslami prensiplere uygun işleyişte başarılı performans sergilemiş olsa da reel ekonomik faaliyetleri destekleme potansiyelini henüz tam olarak gerçekleştirememiştir.

İbeçoğlu (2023), mevcut borçlanma temelli finansman modellerinden farklı olarak işletmeye ve hukuki altyapıya ihtiyaç duyan “azalan ortaklık sistemi”nin uygulanabilirliği üzerine bir öneri geliştirmiştir. Bu çerçevede öncelikle katılım bankacılığının tarihçesi ve temel ilkeleri kısaca ele alınarak, konut finansmanının hem birey hem de makroekonomi açısından önemi vurgulanmıştır. Son olarak, azalan ortaklık modelinin diğer yöntemlere kıyasla taşıdığı likidite, risk yönetimi ve şeffaflık açısından üstün yanlarına değinilmiş ve Türkiye’deki yasal düzenlemelerin, vergi uygulamalarının ve finansal altyapının bu modele uygun hâle getirilmesi için finansal kurumlar, denetleyici otoriteler ve ilgili paydaşlar bazında öneriler sunulmuştur.

Balkı (2023) tarafından yapılan çalışmanın amacı, Türkiye özelinde geleneksel bankacılık ile katılım bankacılığının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini karşılaştırmak; her iki modelde de kamu harcamalarını bağımsız değişken olarak dâhil ederek bankacılık faaliyetlerinin reel ekonomiye katkısını incelemektir. 2006–2022 dönemine ait çeyreklik veriler (GSYH, kamu harcamaları, katılım bankalarının topladığı fonlar ve sağladığı finansmanlar; geleneksel bankaların topladığı mevduatlar ve kullandığı krediler) TCMB ile Hazine ve Maliye Bakanlığı kaynaklarından toplanmıştır. Katılım bankalarının sağladığı finansmanlar ile kamu harcamaları GSYH üzerinde olumlu; katılım bankalarının topladığı fonlar ise olumsuz etki göstermiştir. Geleneksel bankalarda ise kullandırılan krediler ve kamu harcamaları pozitif, mevduatlar negatif ilişki sunmuştur. Katılım bankalarının finansman sağlama etkinliği, geleneksel banka kredilerinin katkısından daha yüksek bulunmuştur. Her iki model de Keynesyen çerçevede kamu harcamalarının büyümeyi desteklediğini ortaya koymuştur.

Orhan'ın (2023) yılında yaptığı çalışmanın amacı, Türkiye'de katılım bankacılığının güncel sorunlarını hem artan akademik literatür ışığında hem de e-posta yoluyla gerçekleştirilen mülakatlarla tespit etmek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Literatür araştırması ve Mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, literatürde son on yılda tekrarlanan başlıca sorunlar: ATM ve şube yetersizliği, ürün çeşitliliğinin azlığı, çalışanların İslami prensiplere dair bilgi ve inanç eksikliği tespit edilmiştir. 28 katılımcı arasında en öncelikli sorun olarak “çalışanların bilgi ve inanç eksikliği” öne çıkmıştır. Literatürde tespit edilen diğer sorunlar kullanıcı deneyiminde de doğrulanmıştır.

Sarı (2024), doktora çalışmasında, makro ve mikro değişkenlerin kredi takibe dönüşüm oranları üzerindeki etkileri kantil regresyon yöntemiyle incelemiştir. Bulgu olarak, katılım bankalarının varlığa dayalı finansman ilkesi sayesinde doğal hedge imkânı bulduğu, kredi riski yönetim dinamiklerinin ise konvansiyonel bankalardan farklılaştığı ortaya konmuştur.

Akgün ve Karaşahin'in (2024) yaptıkları çalışmanın amacı, katılım bankacılığı olgusunu deneyimleyen bireylerin tutumlarını ölçmek ve açıklamak üzere geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Ölçeğin, katılım bankacılığına yönelik tutumların

farklı boyutlarını ortaya koyması hedeflenmiştir. Çalışmanın sonucunda ölçek, yüksek iç tutarlılık (güvenilirlik) ve yapı geçerliliği (geçerlilik) göstermiştir. DFA bulguları, her alt boyutun belirlenen uyum kriterlerini karşıladığını ve ölçeğin katılım bankacılığı ile din ilişkisini açıklamada güçlü bir araç olduğunu doğrulamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ
FİNANSAL PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK
BİR ARAŞTIRMA

3.1. Türkiye’de Katılım Bankalarının Genel Durumu

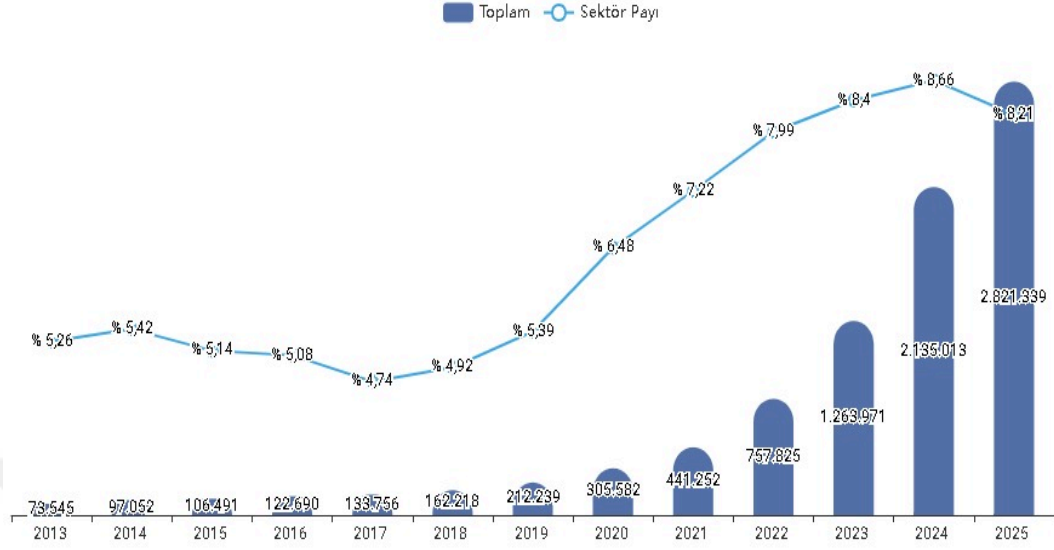
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu verilerine göre Türkiye’de hızla büyümekte olan dokuz adet katılım bankası faaliyette bulunmaktadır Söz konusu bankalar, Türkiye Katılım Bankaları Birliği çatısı altında faizsiz bankacılık prensiplerine uygun ürün ve hizmetler sunarak reel sektörün kaynak ihtiyacını karşılamakta ve bireysel tasarrufları kâr/zarar ortaklığı modeliyle değerlendirmektedir (BDDK, 2025);

- Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Dünya Katılım Bankası A.Ş.
- Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
- Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
- Vakıf Katılım Bankası A.Ş.
- Ziraat Katılım Bankası A.Ş.
- Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.
- T.O.M. BANK
- Hayat Finans

Söz konusu bu bankaların Şubat 2025 itibariyle toplam şube sayıları genel bilgileri şu şekildedir (TKBB, 2025);

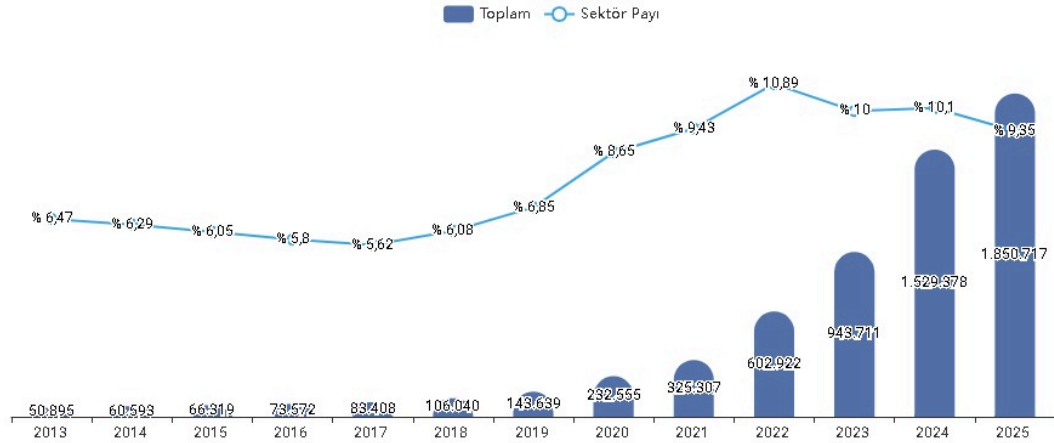
- Toplam Aktifler : 2.821.339 TL (milyon)
- Toplanan Fonlar : 1.850.717 TL (milyon)
- Kullandırılan Fonlar : 1.273.623 TL (milyon)
- Özkaynaklar : 226.678 TL (milyon)
- Şube Sayısı : 1517 adet
- Toplam Personel : 21.717 kişi

Şekil 1. Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi

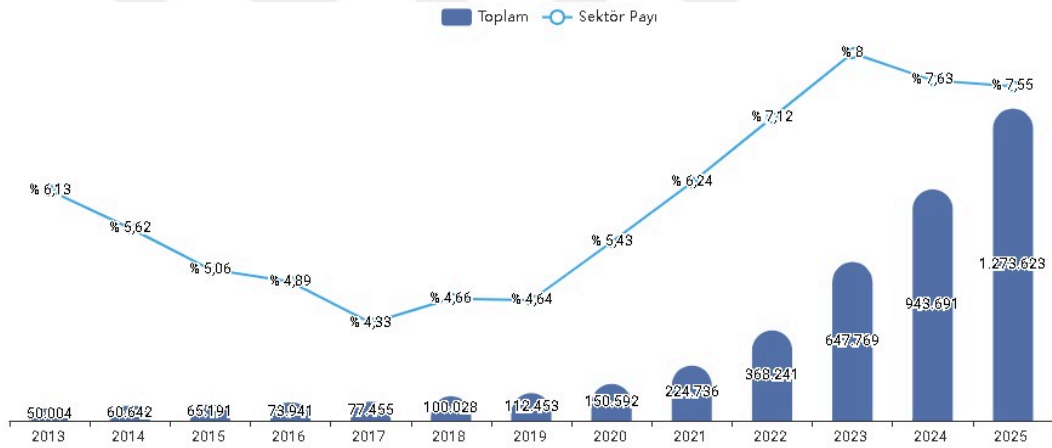
Şekil 1’de, 2013–2025 döneminde Türkiye’deki katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü (mavi sütunlar, milyon TL) ile bu aktiflerin tüm bankacılık sektörü içindeki payı (açık mavi çizgi, yüzde) yer almaktadır. 2013’te yaklaşık 73,5 milyar TL düzeyindeki aktif büyüklükleriyle bankacılık sektörünün yalnızca %5,3’ünü oluşturan katılım bankaları, özellikle 2018 sonrasındaki ivmelenme sayesinde aktiflerini 2025’te 2,82 trilyon TL’ye çıkararak sektör payını önce %8,7’ye, ardından 2025 projeksiyonunda %8,2’ye taşımıştır; bu hızlı büyümenin arkasında düzenleyici teşvikler, faizsiz finansmana yönelik artan talep ve dijital hizmet yatırımları gibi dinamikler bulunmakta, ancak sektörün genel büyüme temposu göz önüne alındığında katılım bankalarının hala %10 sınırının altında kalmaya devam ettiği görülmektedir.

Şekil 2. Katılım Bankalarında Toplanan Fonların Gelişimi

Şekil 2’de 2013’te 50,9 milyar TL düzeyindeki fon toplama hacmiyle bankacılık sektörünün %6,5’ini oluşturan katılım bankaları, 2017’ye kadar yüzde 5,6’ya gerileyen payın ardından 2018’deki 106 milyar TL’lik seviyeyle yeniden toparlanmış, 2020–2022 döneminde fon toplama büyümesini hızlandırarak miktarı 2022’de 603 milyar TL’ye ve sektördeki payını %10,9’a taşımış; 2023 ve 2024’te sırasıyla 944 ve 1.529 milyar TL’ye ulaşan fon hacmi, %10 dolayında bir payla stabil kalsa da 2025 projeksiyonunda 1.851 milyar TL’ye rağmen sektör payı %9,4’e gerilemiştir. Bu güçlü performans; katılım bankalarının tasarruf sahiplerine sunduğu alternatif kâr payı araçları, mevzuat destekleri ve dijital kanallardaki yaygınlaşmanın birleşik etkisiyle mümkün olmuş, ancak genel bankacılık fonlama büyümesinin hızına yetişmekte sınırlı kalmıştır.

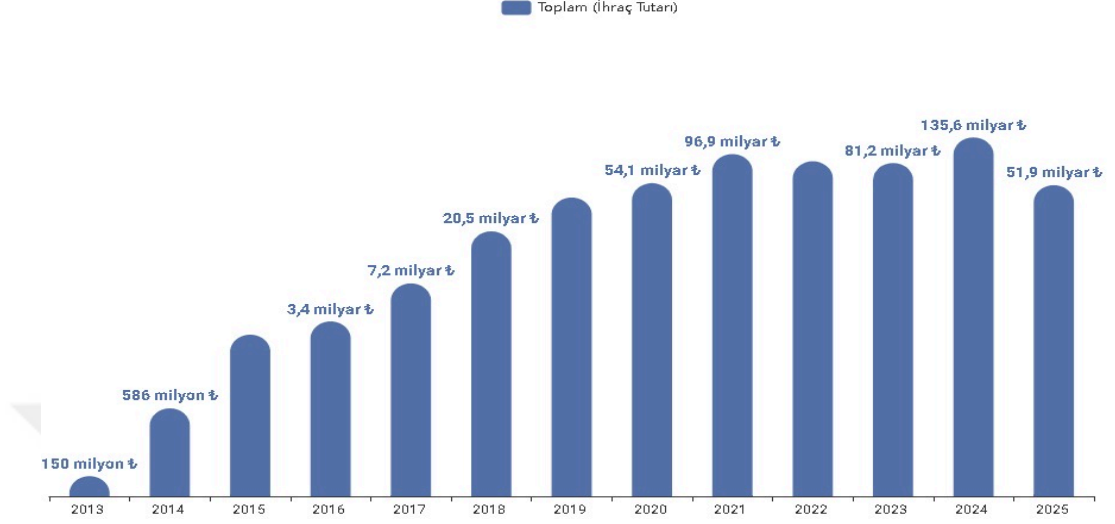
Şekil 3. Katılım Bankalarında Kullandırılan Fonların Gelişimi

Şekil 3’te görüldüğü gibi 2013’te yaklaşık 50 milyar TL düzeyinde olan kullandırılan fon hacmiyle bankacılık sektörünün %6,13’üne ulaşan katılım bankaları, 2017’ye kadar sektör payını %4,33’e kadar indiren 73,9 milyar TL’lik bir dip oluşturarak nispeten durgun bir seyir izlemiş; 2018–2019’da 100 milyar TL’ye ve %4,64’e kadar kısmi toparlanmanın ardından, 2020’den itibaren sektör ortalamasının üzerinde bir hızla büyüyerek 150,6 milyar TL’den 2022’de 368,2 milyar TL’ye, 2023’te 647,8 milyar TL’ye; 2024’te 943,7 milyar TL’ye ve 2025 projeksiyonunda 1,28 trilyon TL’ye çıkarmış, bu sayede sektör payını önce %6,24’ten %8’e, ardından 2025’te %7,55’e taşımıştır. Söz konusu ivme, başta ticari krediler ve proje finansmanı olmak üzere faizsiz likidite taleplerindeki artış, düzenleyici kolaylıklar ve dijital

kanallarda yaygınlaşmanın birleşik etkisiyle sağlanmış, ancak genel kredi pazarının hızına tam olarak yetişememiştir.

Şekil 4. Sukuk İşlem Hacimlerinin Yıllara Göre Değişimi

Şekil 4'te katılım bankalarının sukuk ihraç hacmi, 2013'te yalnızca 150 milyon TL düzeyinden başlayıp 2018'e kadar her yıl çift haneli kat artışlarla 54 milyar TL'yi, 2019'da 96,9 milyar TL'yi görmüş; 2020 pandemi döneminde bir miktar gerileyerek yaklaşık 81 milyar TL'ye inmiş, ardından 2021–2022'de toparlanıp 135,6 milyar TL ile yeni bir zirveye ulaşmış; fakat en son ölçümlerde (2023/2024) hacmin 50–60 milyar TL bandına gerilediği görülmektedir. Bu inişli çıkışlı seyir, sukuka olan artan ilgiyi ve piyasa şartlarındaki dalgalanmaları aynı anda yansıtarak, katılım bankalarının alternatif finansman enstrümanlarına yönelik talebin hem güçlü hem de nispi olarak değişken olduğunu göstermektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Katılım bankacılığı, faizsiz finans ilkelerine dayanan alternatif bir bankacılık modeli olarak Türkiye finansal sistemi içinde her geçen yıl daha fazla yer edinmektedir. Katılım bankalarının finansal performansları, bu bankacılık türünün Türkiye'deki sürdürülebilirliği ve gelişimi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu araştırma sektördeki gelişim dinamiklerini analiz ederek karar alıcılara ışık tutacaktır. Yatırımcılar ve politika yapıcılar açısından, katılım bankalarının performanslarını karşılaştırmalı şekilde değerlendirmek, daha sağlıklı stratejik kararların alınmasına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte Faizsiz bankacılığın etkinliğinin finansal

göstergelerle ortaya konulması, alternatif finans modellerinin rekabet gücünün objektif olarak değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Buradan hareketle bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının finansal performanslarını çok kriterleri karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS Yöntemini kullanarak karşılaştırmak ve bu bankalar arasında performans açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında özellikle katılım bankalarının finansal tabloları üzerinden temel performans göstergeleri incelenerek karşılaştırmalar yapılması ve elde edilen bulgular ışığında, sektör paydaşları (yöneticiler, yatırımcılar, düzenleyici kurumlar vb.) için stratejik öneriler sunulması hedeflenmektedir. Ayrıca bu çalışmada, hem bireysel bankaların kendi içinde performanslarını iyileştirmelerine katkı sağlamak hem de Türkiye’de faizsiz bankacılık sisteminin genel görünümüne dair ampirik bir çerçeve sunmak amaçlanmaktadır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Varsayımları

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları ve varsayımları bulunmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir;

- İlk olarak araştırma, kamuya açık olarak yayınlanan finansal tablolar ve yıllık raporlar gibi ikincil verilere dayandığından verilerin doğruluğu ve güncelliği, bankaların beyan ettiği bilgilerle sınırlıdır.
- Araştırma, belirli bir zaman aralığında (2022–2024 yılları arası) yapılan analizlere dayandığı için, bu dönemin dışındaki gelişmeleri kapsamamaktadır.
- Katılım bankaları, geleneksel bankalara göre daha sınırlı sayıda olduğu için örneklem dar kalabilir. Bu durum, genelleme yapılmasını güçleştirebilir.
- Yönetim kalitesi, müşteri memnuniyeti, dijitalleşme düzeyi gibi finansal olmayan ancak performansı etkileyen faktörler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla sonuçlar sadece sayısal verilere dayanmaktadır.

Araştırmanın varsayımları ise şu şekildedir;

- Katılım bankalarının kamuya açıkladığı mali tabloların ve raporların gerçeği yansıttığı, bağımsız denetimlerden geçmiş ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir.
- Çalışmada kullanılan verilerin ve analiz yönteminin, bankaların genel finansal performansını doğru bir şekilde yansıttığı kabul edilmiştir.
- Tüm katılım bankalarının çalışmada belirlenen dönem boyunca aynı makroekonomik koşullardan benzer şekilde etkilendiği varsayılmıştır.
- Araştırmada kullanılan performans kriterlerinin ağırlıkları eşit düzeydedir.
- Seçilen analiz yönteminin objektif sonuçlar verdiği ve araştırmacının yorumlarının çalışmanın nesnelliğini etkilemediği kabul edilmiştir.
- Elde edilen verilerin kapsamı ve çeşitliliği, performans karşılaştırması yapmak için yeterli düzeyde olduğu varsayılmıştır.

3.4. Araştırmanın Veri Seti ve Yöntemi

Araştırmada, Türkiye’de faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2021-2023 dönemine ait 3 yıllık finansal tabloları incelenmiştir. 2020-2021 yılları pandemi nedeniyle olağan dışı bir ekonomik ve sosyal sürece işaret etmektedir. Bu nedenle: 2021 öncesi dönem analize dahil edilmemiştir. İnceleme sonucunda elde edilen temel performans göstergeleri aşağıda yer alan Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmada Kullanılan Kriterler

Sıra	Performans Kriteri	Kod
1	Toplam Kullandırılan Fonlar/ Toplam Varlıklar	K1
2	Toplam Toplanan Fonlar/ Toplam Varlıklar	K2
3	Toplam Kullandırılan Fonlar/ Toplam Toplanan Fonlar	K3
4	Aktif Karlılığı (ROA)	K4
5	Özkaynak Karlılığı (ROE)	K5

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (www.tkbb.org.tr)

Araştırma kapsamına dahil edilen 6 tane katılım bankası ise aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Dahil Edilen Katılım Bankaları

Sıra	Performans Kriteri	Kod
1	Kuveyt Türk	KT
2	Ziraat Katılım	ZK
3	Vakıf Katılım	VK
4	Türkiye Finans	TF
5	Albaraka Türk	AL

3.4.1. TOPSIS ((Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solutions) Yöntemi

TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi, çok kriterli karar verme (ÇKKV/MCDM) yöntemleri arasında sıklıkla tercih edilen, etkin ve sistematik bir karar destek aracıdır. Yöntemin temel mantığı, karar verilen alternatiflerin pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme en uzak olanının en iyi seçenek olarak belirlenmesine dayanır. Karar vericilere alternatifler arasında karşılaştırma yapma ve objektif sıralama imkânı sunması nedeniyle literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır (Wang & Elhag, 2006, ss. 309–319).

TOPSIS yöntemi, çok sayıda alternatifin ve kriterin değerlendirildiği durumlarda, özellikle karmaşık karar ortamlarında sağladığı pratiklik sayesinde dikkat çeker. Bu yöntem yalnızca sayısal verilere değil, aynı zamanda bulanık mantık ile entegre edilerek belirsizlik içeren karar süreçlerine de uygulanabilir hale getirilmiştir. Bulanık TOPSIS olarak adlandırılan bu uyarlama, insan yargısına dayalı belirsizliklerin modellenmesinde önemli avantajlar sunar (Chen vd., 2006, ss. 374-392).

Literatüre bakıldığında performans değerlendirmesi yapmak için yaygın olarak kullanılan yöntemlerden bir tanesinin de TOPSIS yöntemi olduğu görülmüştür (Ömürbek, 2013; Orçun ve Eren 2017; Özkan, 2020). Bu yüzden araştırmada katılım bankalarının performanslarına göre sıralamak için TOPSIS yöntemi seçilmiştir. TOPSIS yönteminin işlem aşamaları aşağıda açıklanmıştır (Roy ve Shaw, 2021, s. 6; Say, 2022, s. 355; Kınalı, 2022, s. 750; Ada & Çakır, 2022, s. 192).

Aşama 1; Karar matrisinin oluşturulması

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & \cdots & a_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Aşama 2; Karar Matrisinin normalleştirilmesi

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}} \quad (2)$$

Aşama 3; Normalleştirilmiş karar matrisinin ağırlıklandırılması

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_{11}r_{11} & \cdots & w_{1n}r_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ w_{m1}r_{m1} & \cdots & w_{mn}r_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Aşama 4; Pozitif (A) ve negatif (A-) ideal çözümlerin oluşturulması*

$$A^* = \{(max_i v_{ij} | j \in J), (min_i v_{ij} | j \in J')\} A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\} \quad (4)$$

$$A^- = \{(min_i v_{ij} | j \in J), (max_i v_{ij} | j \in J')\} A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$$

Aşama 5; Ağırlıklı karar matrisinde her bir performans göstergesinin ilgili sütunundan pozitif ideal çözüm için (S+), negatif ideal çözüm için (S-) değerler eşitlikler yardımıyla hesaplanması

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^*)^2} \quad (5)$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}$$

Aşama 6; İdeal çözüme göre nispi yakınlığın hesaplanması.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*} \quad (6)$$

Aşama 7; Alternatiflerin önem sıralamasının yapılması

3.5. Araştırmadan Elde Edilen Bulgular

TOPSIS yönteminin ilk adımı, karar matrisinin oluşturulmasıdır. Bu çalışma kapsamında, yalnızca 2023 yılına dair analiz sonuçları sunulmuş; önceki yıllara ait hesaplamalar dahil edilmemiştir. Bu nedenle örnek teşkil etmesi amacıyla yalnızca 2023'e ait veriler Tablo 3'te yer almaktadır. Görüldüğü üzere, matrisin satırlarında beş banka (karar noktası), sütunlarında ise beş performans göstergesi (değerlendirme kriteri) bulunmaktadır.

Tablo 3. 2023 Yılı Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5
AL	0,4506	0,6969	0,6466	0,0148	0,2561
KT	0,4463	0,7596	0,5875	0,0398	0,5545
TF	0,4697	0,7366	0,6376	0,0243	0,2952
VK	0,5701	0,8062	0,7072	0,0256	0,2765
ZK	0,5490	0,7921	0,6931	0,0104	0,2019

Tablo 4'te sunulan normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulmasında şu adımlar izlenmiştir: Karar matrisindeki her bir hücre değeri karesine yükseltilmiş ve her sütun için bu karelerin toplamı hesaplanmıştır. Ardından, orijinal matrisin her bir değeri, ait olduğu sütunun kareler toplamının kareköküne bölünerek normalize edilmiştir.

Tablo 4. 2023 Yılı Normalize Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5
AL	0,4031	0,4105	0,4409	0,2634	0,3370
KT	0,3993	0,4474	0,4006	0,7083	0,7297
TF	0,4202	0,4338	0,4348	0,4325	0,3885
VK	0,5101	0,4748	0,4823	0,4556	0,3639
ZK	0,4912	0,4665	0,4727	0,1851	0,2657

Bundan sonra kriter ağırlıkları eşit kabul edilerek normalize edilmiş standart matris değerleri ağırlık katsayıları ile çarpılmış ve ağırlıklandırılmış karar matrisi elde edilmiştir. Tablo 5'te 2024 yılının ağırlıklandırılmış karar matrisi yer almaktadır.

Tablo 5. 2023 Yılı Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi

	K1	K2	K3	K4	K5
AL	0,0806	0,0821	0,0882	0,0527	0,0674
KT	0,0799	0,0895	0,0801	0,1417	0,1459
TF	0,0840	0,0868	0,0870	0,0865	0,0777
VK	0,1020	0,0950	0,0965	0,0911	0,0728
ZK	0,0982	0,0933	0,0945	0,0370	0,0531

Ağırlıklı normalize karar matrisi oluşturulduktan sonra ideal pozitif (A+) ve ideal negatif (A-) çözüm değerlerinin belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. Pozitif ideal değeri belirlemek için her bir sütuna ait en büyük değeri, negatif ideal değeri belirlemek için ise her bir sütuna ait en küçük değeri elde etmek gerekmektedir. Katılım bankalarına ait bütün performans göstergeleri yöntemde maksimize edilmiştir. Buna göre 2024 yılı için pozitif ideal ve negatif ideal çözüm değerleri aşağıda yer alan Tablo 6'daki gibidir.

Tablo 6. 2023 Yılı Pozitif ve Negatif İdeal Çözüm Değerleri

	K1	K2	K3	K4	K5
A+	0,1287	0,1270	0,1314	0,1294	0,1316
A-	0,0027	0,0067	0,0043	0,0041	0,0017

Aşağıda Tablo 7'de 2024 yılı için her bir katılım bankasına ait pozitif ideal çözüm setleri ile negatif ideal çözüm setleri yer almaktadır.

Tablo 7. 2023 Yılı Alternatifler Arasındaki Mesafe Ölçüleri

	AL	KT	TF	VK	ZK
S+	0,1273	0,0823	0,1016	0,0888	0,1346
S-	0,1596	0,2414	0,1800	0,1969	0,1688

Yöntemin son aşamasında, her karar noktasının ideal çözüme göreceli olarak yakınlığı (C) Tablo 8'de hesaplanmıştır. C değerleri büyükten küçüğe doğru dizilerek bankaların sıralamaları belirlenmiştir.

Tablo 8. İdeal Çözüme Göreceli Yakınlık Değerleri

Banka	C (2020)	Sıra
KT	0,7457	1
VK	0,6892	2
TF	0,6392	3
ZK	0,5564	4
AL	0,5563	5

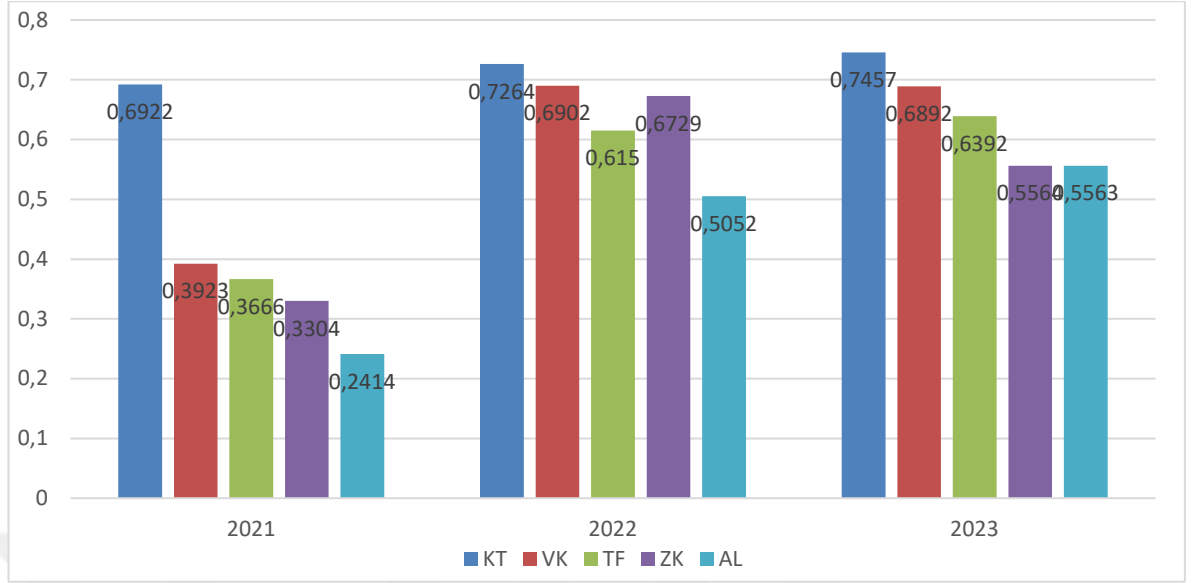
Tablo 8’e göre 2023 yılı için katılım bankalarından performans göstergelerine göre yapılacak sıralamada ilk sırada 0,7457 göreceli yakınlık değeri ile “KT” kodlu katılım bankası yer alırken son sırada 0,5563 göreceli yakınlık değeri ile “AL” kodlu katılım bankası yer almaktadır. Yakınlık değerleri bakımından özellikle “ZK” ve “AL” kodlu katılım bankalarının birbirine çok yakın değerlere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Aşağıda yer alan Tablo 9’da ise katılım bankalarının yıllara göre ideal çözüme yakınlık değerleri verilmiştir.

Tablo 9. 2021-2023 Yılları İdeal Çözüme Göreceli Yakınlık Değerleri

	2021	2022	2023
KT	0,6922	0,7264	0,7457
VK	0,3923	0,6902	0,6892
TF	0,3666	0,6150	0,6392
ZK	0,3304	0,6729	0,5564
AL	0,2414	0,5052	0,5563

Tablo 9’a göre “KT” kodlu katılım bankası bütün yıllarda çözüme en yakın değere sahiptir. Çözümün ideal çözüme yakınlığı ne kadar fazlaysa çözüm o kadar iyidir. Katılım bankalarına ilişkin C değerlerinin yer aldığı Grafik 1 aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 5. 2021-2023 Yıllarına Ait C Değerleri Grafiği

Aşağıda yer alan Tablo 10’da katılım bankalarının performans göstergelerine göre sıralaması yer almaktadır.

Tablo 10. Katılım Bankalarının Performans Göstergelerine Göre Sıralaması

	2021	Sıra	2022	Sıra	2023	Sıra
KT	0,6922	1	0,7264	1	0,7457	1
VK	0,3923	2	0,6902	2	0,6892	2
TF	0,3666	3	0,6150	4	0,6392	3
ZK	0,3304	4	0,6729	3	0,5564	4
AL	0,2414	5	0,5052	5	0,5563	5

Sıralama sonuçlarından bütün yıllarda performans göstergesi en iyi olan katılım bankası “KT” bankasıdır. “VK” bankası da tüm yıllarda ikinci olmuştur. “TF” bankası ise 2021 ve 2023 yıllarında kendisine üçüncü sırada yer bulurken 2022 yılında ise dördüncülüğe gerilemiştir. “ZK” bankası 2021 yılında dördüncü olmuş 2022 yılında ise bir basamak yükselerek üçüncü olmuştur. Ancak 2023 tekrar dördüncü sıraya gelmiştir. “AL” bankası ise tüm yıllarda sonuncu olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son yıllarda küresel finansal sistemde yaşanan gelişmeler, faizsiz bankacılık modelini temel alan katılım bankacılığının gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde önemini artırmıştır. Katılım bankaları, faiz temelli işlemlerden uzak duran, risk paylaşımını esas alan ve reel ekonomiyle daha doğrudan ilişkili bir finansal yapı sunarak konvansiyonel bankacılık sistemine alternatif oluşturmakta, aynı zamanda onu tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içindeki yükselen öneminin temelinde birkaç dinamik faktör yer almaktadır. Bunlardan ilki, finansal kapsayıcılığı artırıcı etkisidir. Katılım bankaları, dini veya etik nedenlerle konvansiyonel bankacılık hizmetlerinden uzak duran birey ve işletmelere finansal hizmet sunarak, daha geniş bir müşteri kitlesini sistem içerisine dâhil etmektedir. Bu yönüyle, hem ekonomik kalkınmanın tabana yayılmasına katkı sağlamakta hem de finansal sistemin derinliğini ve istikrarını artırmaktadır. İkinci olarak, katılım bankaları reel sektöre dayalı finansman modelleri ile öne çıkmaktadır. Murabaha, müşareke, mudarebe gibi riskin taraflar arasında paylaşılmasına dayalı finansman teknikleri sayesinde, kaynaklar üretken alanlara yönlendirilmekte ve spekülatif işlemler minimize edilmektedir. Bu durum, özellikle kriz dönemlerinde katılım bankalarının daha dayanıklı bir finansal yapı sergilemesine olanak tanımakta; bankacılık sisteminde risklerin daha dengeli dağılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, etik ve sorumlu finans anlayışına dayalı bir yaklaşım benimseyen katılım bankaları, çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) kriterlerine duyarlı yatırımlara yönelme eğilimindedir. Bu yönüyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunmakta ve modern bankacılık sisteminin toplumsal sorumluluk perspektifini güçlendirmektedir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, 2005 yılından itibaren yasal statüsü netleştirilen katılım bankalarının, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından desteklenen politikalar doğrultusunda sektördeki paylarını artırdığı görülmektedir. Devlet destekli katılım bankalarının kurulması ve faizsiz finans sistemine yönelik düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi, bu alandaki kurumsal kapasitenin ve güvenilirliğin artmasına katkı sağlamıştır. Buradan hareketle katılım bankacılığı, bankacılık sektörünün çeşitlenmesine, finansal sistemin daha kapsayıcı ve dayanıklı hale gelmesine önemli katkılarda bulunmakta hem teorik düzeyde hem de pratik uygulamalarda giderek daha fazla dikkat çeken bir model olarak öne

çıkılmaktadır. Bu bağlamda, katılım bankalarının gelişimi sadece dini veya etik hassasiyetlerle sınırlı olmayan, aynı zamanda finansal sistemin istikrarı ve sürdürülebilirliği açısından da stratejik bir öneme sahiptir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde katılım bankalarının finansal yapı dengesi ve karlılığı konularında performans göstergeleri kullanıldığı görülmektedir. Katılım bankalarının değerlendirilmesinde kullanılan bu beş oran hem bilanço yapısını hem de kârlılık kapasitesini ölçmeye yönelik dengeli bir seçki sunmaktadır. Katılım bankalarının finansal performanslarının değerlendirilmesinde kullanılan oranlar, muhasebe ve finans disiplini çerçevesinde hem bilanço yapısına hem de kârlılık kabiliyetine ışık tutmaktadır. Araştırmada kullanılan K1 (Toplam Kullandırılan Fonlar / Toplam Varlıklar), K2 (Toplam Toplanan Fonlar / Toplam Varlıklar) ve K3 (Toplam Kullandırılan Fonlar / Toplam Toplanan Fonlar) oranları, bankaların kaynaklarını ne derece etkin kullandığını ve finansal aracılık görevlerini ne ölçüde yerine getirdiklerini göstermektedir. Öte yandan K4 (Aktif Karlılığı) ve K5 (Özkaynak Karlılığı) oranları, bankaların varlık ve özkaynaklarını ne düzeyde kâra dönüştürebildiğini ortaya koymaktadır. Bu oranlar, özellikle katılım bankalarının varlık temelli ve risk paylaşımına dayalı iş modeliyle uyumlu analiz araçlarıdır. TOPSIS yöntemiyle yapılan değerlendirmede, Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın tüm yıllarda ideal çözüme en yakın banka olması, söz konusu oranlar açısından dengeli, istikrarlı ve güçlü bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, bankanın hem bilanço yapısını etkin yönettiğini hem de sürdürülebilir kârlılık sağladığını göstermektedir.

Araştırmada katılım bankaları ve performans göstergelerine ilişkin oranlar kodlanarak gösterilmiştir. Analiz sonuçları katılım bankaları açısından incelendiğinde, üç yıllık dönemde genel olarak birinci sırayı “KT” kodlu Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın aldığı görülmüştür. Aynı zamanda “VK” kodlu Vakıf Katılım Bankası'nın da tüm yıllarda ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada KT'nin tüm yıllarda zirvede yer alması, bankanın sürdürülebilir bir şekilde tüm oranlarda dengeli bir performans sergilediğini göstermektedir. Bu, bilanço yönetimi, kaynak kullanımı ve kâr üretimi açısından başarılı bir yönetim stratejisine işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, Gözkonan ve Küçükbay'ın (2019) Türk katılım bankaları ile geleneksel bankalar üzerine gerçekleştirdiği çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Gözkonan ve Küçükbay'ın çalışmasında da Kuveyt Türk, TOPSIS yöntemi ile yapılan değerlendirmelerde en yüksek göreceli yakınlık skorlarına ulaşan katılım bankası olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde Gezen (2019) üç katılım bankasının 2010-2017 yılları arasındaki performansını Entropi ve WASPAS yöntemleriyle analiz etmiştir. Sonuçlara göre 2016 ve 2017 yıllarında Kuveyt Türk ilk sırada yer almıştır. Bu durum, söz konusu bankanın yıllar itibarıyla gösterdiği istikrarlı performansın sadece bu çalışmayla sınırlı kalmadığını, literatürde de benzer şekilde tespit edildiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları mevcuttur. Katılım bankacılığı sektörüne odaklanılmakla birlikte analiz sadece beş katılım bankasının 2021–2023 dönemine ait performans göstergeleriyle gerçekleştirilmiştir. Literatürde bankacılık sektörünü çok kriterli karar verme yöntemleriyle ele alan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır; bu çalışmanın, seçilen oranlar bakımından sunduğu farklılık ve kapsamın, ilerideki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir. Elde edilen bulguların, katılım bankalarının performans sıralamalarına katkı sağlamasının yanı sıra yatırımcıların banka tercihlerinde de fayda sunacağı düşünülmektedir. İleriki araştırmalarda, müşteri memnuniyeti gibi finansal olmayan performans ölçütlerinin dahil edilmesi ve farklı yöntemlerin kullanılması ile banka performans değerlendirmeleri zenginleştirilebilir. Ayrıca, analize ek değişkenler eklenerek bu değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi de yeni çalışmalara olanak tanıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Ada, M., & Çakır, H. (2022). TOPSIS ve AHP Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Personel Seçim Sürecine Uygulanması. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 6(2), 186-200.
- Ahmad, A. (1993). *Contemporary Practices of Islamic Financing Techniques*. Research Paper No. 20, Islamic Development Bank, Jeddah.
- Akal, Z. (2002) *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi: Çok Yönlü Performans Göstergeleri*. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No.473
- Akbulak, Y., & Özgüç, E. (2004). Alternatif Finansman Yöntemi Olarak İslami Finansal Araçlar ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *Aktive Finans Dergisi*, Kasım–Aralık, 39, 3-6.
- Akdoğan, N & Tenker, N. (2007). *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. 12.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgüç, Ö. (2002). *Mali Tablolar Analizi*. 10.Baskı, İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akgün, Y. Z., & Karaşahin, H. (2024). Katılım Bankacılığı Üzerine Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (18), 219-241.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*, İlmi Araştırmalar Serisi, No: 1, İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akıncı, (2016). *Geleneksel Bankacılık Ürünleri ile Katılım Bankacılığı Ürünlerinin Avantajları ve Dezavantajlarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. İstanbul: TKKB Yayınları.
- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 120-133.

- Arslan, M. F. (2020). *Türkiye’deki Katılım Bankalarının Ekonomiye ve Finansal Gelişmeye Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, H. (2012). *Alternatif Bir Yatırım ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayçin, E., & Orçun, Ç. (2019). Mevduat Bankalarının Performanslarının ENTROPİ ve MAIRCA Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(42), 175-194.
- Bakkal, A. (2016). Katılım bankalarında murabaha dışı gelir kaynaklarının artırılması. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21)36, 7-29.
- Bafra, E. (2015). *Katılım Bankacılığı Uygulamasında İslami Bankacılık Sözleşmelerinin Temelleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Balkı, A. (2023). Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılık ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye Örneği. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 6(Özel Sayı), 141-160.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2025.). *Türkiye’de faaliyette bulunan bankaların kuruluş listesi*. Erişim tarihi: 18 Mayıs 2025, https://www.bddk.org.tr/Home/ShowAll_Kurulus?metin=KATILIM+BANKASI
- Baydaş, M. & T. Eren (2021). Finansal Performans Ölçümünde ÇKKV Yöntem Seçimi Problemine Objektif Bir Yaklaşım: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(3), 664-687.
- Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayraktutan, Y. & Uçak, S. (2011). Ekolojik İktisat ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(4), 17-36.

- Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. V. (2013). Digital Business Strategy: Toward A Next Generation of Insights. *MIS quarterly*, 471-482.
- Bozdoğan, T., Ersoy, B., & Kaygusuz, M. (2018). CAMELS Değerlendirme Sistemiyle Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının TOPSİS Yöntemiyle Analizi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(30), 4309-4323.
- Bozkurt, İ. (2022). *Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Farklılıkları, Güçlü ve Zayıf Yönleri ve Türkiye Ekonomisine Katkıları (2005–2020)*. Doktora Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, H.İ. & Er, B. (2012). *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Büyükkakın, F., & Önyılmaz, O. (2012). Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7), 1-16.
- Canlitepe, F., & Saygın, O. (2025). The Effect of Foreign Exchange Position on Financial Performance: Evidence from BIST Manufacturing Sector. *Trends in Business and Economics*, 39(2), 103-116.
- Cenger, H. (2019). *Genel İşletme Performansı ve Finansal Performans İlişkisi: Çimento Sektöründe Bir Uygulama*. İçinde 23. Finans Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed. J. S. Oran ve M. U. Polat). İstanbul: Finans Bilim Platform 569-583.
- Ceyhan, İ. F., & Demirci, F. (2017). MULTIMOORA Yöntemiyle Finansal Performans Ölçümü: Leasing Şirketlerinde Bir Uygulama. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 277-296.
- Chen, C. T., Lin, C. T., & Huang, S. F. (2006). A Fuzzy Approach for Supplier Evaluation and Selection in Supply Chain Management. *International journal of production economics*, 102(2), 289-301.
- Cinbaş, K. Z. (2018). *Katım Bankacılığında Fon Toplama ve Fon Kullandırma Yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Coşkun, A. (2008). *Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coşkun, G. F. (2025). *Katılım Bankacılığı Fon Kullandırma Yöntemleri ve Türkiye’de Katılım Bankacılığı*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Çaldağ, Y. (2006). *Denetim ve Raporlama Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri*. 3.Baskı, Ankara: Türmob Yayınları.
- Çekici, E. M., & Babacan, Ş. F. (2022). Gri İlişkisel Analiz ile Kurumsal Yönetim ve Finansal Performans Karşılaştırması: Borsa İstanbul’da Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 44(1), 221-238.
- Çınar, Y. (2004). *Çok Nitelikli Karar Verme ve Bankaların Mali Performanslarının Değerlendirilmesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çonkar, K., Elitaş C. & Gökhan A. (2011). İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’ndeki (XKURY) Firmaların Finansal Performanslarının TOPSİS Yöntemi ile Ölçümü ve Kurumsal Yönetim Notu ile Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(1), 81-115.
- Çömez, P. (2014). Örgütlerde Değişim Yönetiminin Finansal Performans Üzerine Etkisi: Elektrik Sektörü Üzerinde Bir Uygulama. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7), 17-27.
- Dahooie, J. H., Zavadskas, E. K., Vanaki, A. S., Firoozfar, H. R., Lari, M., & Turskis, Z. (2019). A New Evaluation Model for Corporate Financial Performance Using Integrated CCSD and FCM-ARAS Approach. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 32(1), 1088-1113.
- Dalbudak, E., & Rençber, Ö. F. (2022). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Üzerine Literatür İncelemesi. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-17.

- Darçın, A., C. (2007). *Özel finans kurumlarının katılım bankalarına dönüşümünün sebepleri ve sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, H., & Akyurt, H. (2022). TOPSIS ve GİA yöntemleriyle finansal performans ölçümü: Bir Otel Uygulaması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 914-930.
- Dinç, Y. (2016). Katılım bankalarının danışma kurullarının kurumsal yönetim unsuru olarak değerlendirmesi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 2(2), 83-103.
- Dura, C. & Atik, H. (2001). *Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Durmuş, C. N. (2025). BİST Ulaştırma Endeksindeki Firmaların Finansal Performanslarının ENTROPİ ve WASPAS Tabanlı Entegre Model ile Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 24(74), 369-390.
- Eken, M.F, & Köroğlu, Y. (2008). *Sukuk: Kira Sertifikaları* İstanbul: TKBB Yayınları.
- Eleren, A., & Karagül, M. (2008). 1986-2006 Türkiye Ekonomisinin Performans Değerlendirmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 1-14.
- Ersan, Ö. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği*. Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması Ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Feng, C. M., & Wang, R. T. (2000). Performance Evaluation For Airlines Including The Consideration of Financial Ratios. *Journal of Air Transport Management*, 6(3), 133-142.

- Gezen, A. (2019). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Entropi ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 84, 213-232.
- Gönen, İ., & Gökçen, G. (2017). Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 61–77.
- Görmüş, Ş., Albayrak, A. & Yabanlı, A. (2019). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Gözkonan, Ü. H., & Küçükbay, F. (2019). Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların ÇKKV Yöntemleri ile Performans Değerlendirilmesi: TOPSIS ve GRİ İlişkisel Analiz Yöntemleri ile Karşılaştırmalı Analiz. *International Journal of Economic & Administrative Studies*, (25), 71-94.
- Güngören, M. (2011), *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*. Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürkan, S. (2021). TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Karşılaştırmalı Finansal Performans Analizi: Teknoloji Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 225-239.
- Hancı, M. (2007). *Katılım Bankalarında Sigorta İşlemleri ve Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Harunoğulları, E. (2023). Katılım Bankacılığı Faaliyetlerinin Reel İktisadi Faaliyetlere Katkı Açısından Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 6(2), 95-114.
- Işıklar, G., & Büyüközkan, G. (2007). Using A Multi-Criteria Decision Making Approach To Evaluate Mobile Phone Alternatives. *Computer Standards & Interfaces*, 29(2), 265-274.

- İbeçoğlu, M. G. (2023). Türkiye’deki Katılım Bankacılığı Uygulamasında Konut Finansmanı İçin Alternatif Bir Yöntem: Azalan Ortaklık Sistemi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 135-154.
- İlkuçar, M., & Çifci, A. (2016). Performance Evaluation of Electricity Generation Companies Traded on BIST According To The Financial Parameters Through The Application of TOPSIS Method. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(3), 1010-1021.
- Kalogeras, N., Baourakis, G., Zopounidis, C., & van Dijk, G. (2005). Evaluating The Financial Performance of Agri-Food Firms: A Multicriteria Decision-Aid Approach. *Journal of Food Engineering*, 70(3), 365-371.
- Karaman, R. (2009). İşletmelerde Performans Ölçümünün Önemi ve Modern Bir Performans Ölçme Aracı Olarak Balanced Scorecard. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 410-427.
- Karaoğlu, S., & Sahin, S. (2018). BIST XKMYA İşletmelerinin Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Ölçümü ve Yöntemlerin Karşılaştırılması. *Ege Akademik Bakış*, 18(1), 63-80.
- Katı, M. (2025). Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Finansal Performanslarının CRITIC-MAIRCA Yöntemleriyle İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (47), 11-28.
- Kendirli, H. Ç., Kendirli, S., & Aydın, Y. (2019). Küresel Kriz Çerçevesinde Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Mali Performanslarının Topsis Yöntemiyle Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 137-154.
- Kılıç, S. B. (2006). Türk Bankacılık Sistemi İçin Çok Kriterli Karar Alma Analizine Dayalı Bir Erken Uyarı Modelinin Tahmini. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 33, 117-154.
- Kınalı, F. (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

- Kınalı, F. (2022). İşletmelerin Finansal Performanslarının Mali Yapı Oranları Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(2), 746-756.
- Koçyiğit, S. Ç., Bıyık, E., & Ertaş, Ş. (2022). Özel Bir Sağlık İşletmesinin Finansal Performansının Trend Analizi ile Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 165-180.
- Kurt, G., & Kablan, A. (2022). Covid-19'un, BIST Ulaştırma Endeksinde Faaliyet Gösteren Havayolu İşletmelerinin Finansal Performansı Üzerindeki Etkilerinin, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Analizi. *İşletme Akademisi Dergisi*, 3(1), 16-33.
- Kutbay, H. (2022). *İşletmelerin Katılım Bankalarını Tercih Etme Sebepleri: Balıkesir İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Mansyur, R. A., & Saban, M. (2023). Ulaştırma ve depolama sektörünün entropi-topsis yöntemleriyle finansal performans analizi. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 8(1), 42-58.
- Mercan, Y., & Çetin, O. (2020). COPRAS ve VIKOR Yöntemleri ile BİST Elektrik Endeksindeki Firmalarının Finansal Performans Analizi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 123-139.
- Metin, S., Yaman, S., & Korkmaz, T. (2017). Finansal Performansın TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Belirlenmesi: BİST Enerji Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 371-394.
- Moradpour, N. (2021). Ranking Mutual Funds Performance Based on Post-Modern Portfolio Theory Indicators Using Multi-Criteria Decision-Making Methods. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 8(1), 1-24.

- Odabaşı, M. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Orçun, Ç., & Eren, B. S. (2017). TOPSIS Yöntemi ile Finansal Performans Değerlendirmesi: XUTEK Üzerinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (75), 139-154.
- Orhan, B. (2018). Sukukun Yapısı ve İşleyişinin Analizi. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-20.
- Orhan, Z. H. (2023). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Problemleri ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri: Bir Literatür Taraması ve Mülakat Çalışması. *Tevilat*, (4)1, 125-148.
- Ömürbek, V. (2013). Havayolu taşımacılığı Sektöründe TOPSİS Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 343-363.
- Ömürbek, V., & Kınay, Ö. (2013). Havayolu Taşımacılığı Sektöründe TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 343-363.
- Önal, S., Mat, M., & Eroğlu, S. E. (2018). Hava Taşımacılığı İşletmelerinin Karlılık Analizi: Türkiye ve Avrupa Sektör Karşılaştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(4), 721-744.
- Özçelik, H., & Kandemir, B. (2015). Bist’de işlem gören turizm işletmelerinin topsis yöntemi ile finansal performanslarının değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 97-114.
- Özden, Ü. H., Deniz Başar, Ö., & Bağdatlı Kalkan, S. (2014). İmkb’de işlem gören çimento sektöründeki şirketlerin finansal performanslarının vikor yöntemi ile sıralanması. *Istanbul University Econometrics and Statistics E-Journal*(17), 23-44.
- Özdemir, O., & Parmaksız, S. (2022). Bist enerji işletmelerinin finansal performanslarının çok kriterli karar verme teknikleri ile karşılaştırılması: topsis

- ve edas yöntemleri ile analiz. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 34-56.
- Özkan, T. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Ölçmede TOPSIS Yönteminin Kullanımı: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, (113), 47-64.
- Özkan, H. (2012). *Katılım bankacılığının klasik bankalarla karşılaştırılması ve muhasebe uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Niğde.
- Özmerdivanlı, A., 2023 Sürdürülebilirlik Finansal Performans İlişkisinin Borsa İstanbul'da İncelenmesine İlişkin Bir Araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 917-931.
- Özsoy, İ., Görmez, B., & Mekik, S. (2013). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 187-206.
- Özsoy, M. Ş. & Sayar, Y. (2018). *Kobiler İçin Adım Adım Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Özsoy, M. Ş. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Winomy Yayınları.
- Özulucan, A. & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11). 85-108.
- Paksoy, Ö. B., & Küçüker, M. (2024). Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Analizi: BİSTBankacılık Endeksi Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 7(2), 170-189.
- Phua, M. H., & Minowa, M. (2005). A GIS-based Multi-Criteria Decision Making Approach To Forest Conservation Planning At A Landscape Scale: A Case Study In The Kinabalu Area, Sabah, Malaysia. *Landscape and Urban Planning*, 71(2-4), 207-222.

- Polat, A. (2009). *Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar-Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar*. A. Yabancı (Ed.), Finansal Yenilik ve Açılımlar ile Katılım Bankacılığı içinde (77-120). İstanbul: Erkam Matbaacılık.
- Roy, S. & Das, A. (2018). Application of TOPSIS Method For Financial Performance Evaluation: A Study of Selected Scheduled Banks in Bangladesh. *Journal of Commerce & Accounting Research*, 7(1), 24-29.
- Sarı, M. (2024). *Türkiye’de Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Risk Yönetimi Açısından Karşılaştırılması*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Sarı, T. (2020). Banka Performans Ölçümünde Topsis ve Promethee Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(1), 99-117.
- Say, S. (2022). Kamusal Sermayeli Mevduat Bankalarının Aktif Kalitesinin Entegre Entropi-Topsis Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52), 351-361.
- Sekreter, M. S., Akyüz, G., & İpekçi Çetin, E. (2004). Şirketlerin Derecelendirilmesine İlişkin Bir Model Önerisi: Gıda Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 4(8), 139-155.
- Söylemez, Y. (2020). Finansal Performans Değerlendirmesinde TOPSİS ve GRİ İlişkisel Analiz Yöntemlerinin Karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(3), 61-79.
- Sümer, G., & Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 296-308.
- Şahin, E. (2007). *Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

- Şireci, Y. (2022). *Geleneksel bankacılık ve Katılım Bankacılığı Uygulamaları: Karşılaştırmalı Performans Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Şit, A., Ekşi, İ. H., & Hacıevliyagil, N. (2017). BİST’te Ana Metal Sanayi Endeksinde Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performans Ölçümü: 2011-2015 Dönemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17), 83-91.
- Taşcı, M. Z. (2024). Hibrit Bir ÇKKV Modeli ile Ulusal ve Uluslararası Sermaye Yapısına Sahip Şirketlerin Finansal Performans Karşılaştırması: Türk Sigorta Sektörü Özelinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (67), 113-120.
- Tetik, N., & Şahin, A. (2020). Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(2), 293–314.
- Tok, A. (2009). *İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları. Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirme*. Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü.
- Topal, A. (2021). Çok Kriterli Karar Verme Analizi ile Elektrik Üretim Şirketlerinin Finansal Performans Analizi: ENTROPİ Tabanlı COCOSO Yöntemi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 9(2), 532-546.
- Tunç, H. (2010). *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Turunç, Ö. (2015). Stratejik Yönetim Örgütsel Performans İlişkisinde Kişi-Örgüt Uyumunun Rolü. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 16-30.
- Tutar, H., & Altınöz, M. (2010). Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalat İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(02), 196-218.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2013). *Sorularla katılım bankacılığı* (A. Yabancı, Ed.; Yayın No. 4). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2024). *Türk Finans Sistemi ve Katılım Bankacılığı*.

Erişim

tarihi:

15.05.2025.

https://www.tkbb.org.tr/upload/1727866878_dab8ac7a0266e0dc29ba.pdf

Ustaoglu, (2014). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Vuković, M., Pivac, S., & Babić, Z. (2020). Comparative Analysis of Stock Selection Using A Hybrid MCDM Approach and Modern Portfolio Theory. *Croatian Review of Economic, Business and Social Statistics*, 6(2), 58-68.

Wang, Y. M., & Elhag, T. M. (2006). Fuzzy TOPSIS Method Based on Alpha Level Sets With an Application to Bridge Risk Assessment. *Expert systems with applications*, 31(2), 309-319.

Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). *Leading Digital: Turning Technology into Business Transformation*. Harvard Business Press.

Yakar, S., Kandır, S. Y., & Önal, Y. B. (2013). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak Sukuk-Kira Sertifikası ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi. *Bankacılar Dergisi*, 24(84), 72-92.

Yalçiner, D. & Karaatlı, M. (2018). Mevduat Bankası Seçimi Sürecinde TOPSIS ve ELECTRE Yöntemlerinin Kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (23), 2, 401-423.

Yıldırım, E. (2019). *Finansal Performans Ölçümünde Yatırımın Nakit Akım Karlılığı Yaklaşımı ve Enerji Firmaları ile İlgili Bir Uygulama*. Doktora Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldız, N. (2023). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performans Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1), 36-49.

Yılmaz, E. (2014). Yeni Bir Finansal Araç Olarak Sukuk: Çeşitleri, Türkiye Uygulaması ve Vergilendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (61), 81-100.

- Yılmaz, G. & İnel, M.N. (2018). Assessment of Sustainability Performances of Banks by TOPSIS Method and Balanced Scorecard Approach. *International Journal of Business and Applied Social Science (IJBASS)*, (4), 1, 62-75.
- Yılmaz, O. N. (2010). *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Yurttadur, M. & Yıldız, İ. (2017). *Faizsiz Finans*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yükçü, S., & Kaplanoğlu, E. (2015). Çok kriterli karar verme yöntemleriyle gözaltı pazarı şirketlerinin finansal performanslarının belirlenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 17(3), 587-616.

